

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav speciálněpedagogických studií

Bc. TEREZA ŘÍHOVÁ

3. ročník – prezenční studium

Obor: Speciální pedagogika

AUDIO POPIS

bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Lenka Mitrychová

OLOMOUC 2011

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma „Audio popis“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucí bakalářské práce a uvedla jsem všechny prameny, literaturu a internetové zdroje, ze kterých jsem čerpala.

V Olomouci, 29. 6. 2011

.....

Děkuji vedoucí své bakalářské práce, Mgr. Lence Mitrychové, za vstřícnost, rady a podnětné připomínky. Ráda bych také poděkovala Občanskému sdružení Apogeum za možnost návštěvy a poskytnutí zajímavých informací a materiálu. V neposlední řadě patří velké díky i dobrovolníkům, kteří se zúčastnili mého výzkumného šetření.

OBSAH

ÚVOD	6
TEORETICKÁ ČÁST	8
1 ZRAKOVÉ POSTIŽENÍ	8
1.1 <i>Osoba se zrakovým postižením</i>	8
1.1.1 Diferenciace osob se zrakovým postižením	9
1.1.2 Klasifikace zrakového postižení podle WHO	10
1.2 <i>Zrakové vady</i>	11
1.2.1 Typy zrakových vad	12
1.2.2 Zrakové vady dle stupně	12
2 AUDIO POPIS	13
2.1 <i>Co je audio popis a komu je určen</i>	13
2.1.1 Související pojmy	15
2.2 <i>Vývoj a historie audio popisu v zahraničí</i>	15
2.3 <i>Občanské sdružení Apogeum a vývoj audio popisu v České republice</i>	16
2.3.1 Divadelní představení s audio popisem a možnosti výpůjčky filmů a divadelních představení s AP	19
3 LEGISLATIVA ČR VS. AUDIO POPIS	21
3.1 <i>Zákon č. 398/2006 Sb., úplné znění zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), jak vyplývá z pozdějších změn</i>	21
3.2 <i>Zákon č. 132/2010 Sb., o audiovizuálních mediálních službách na vyžádání a o změně některých zákonů</i>	22
3.3 <i>Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2010/13/EU ze dne 10. března 2010 o koordinaci některých právních a správních předpisů členských států upravujících poskytování audiovizuálních mediálních služeb (směrnice o audiovizuálních službách)</i>	23
3.4 <i>Legislativa České republiky v praxi</i>	23
4 TVORBA AUDIO POPISU	25
4.1 <i>Příprava</i>	26
4.1.1 Výběr vhodného pořadu	26
4.1.2 Sledování programu	26
4.1.3 Příprava pracovního audio scénáře s jeho revize	27
4.1.4 Zvuková hladina pořadu	27
4.1.5 Nahrávání audio popisu a revize nahrávky	27
4.1.6 Tvorba audio popisu dle Apogea (srovnání)	28
4.2 <i>Zásady</i>	29
4.2.1 Přítomný čas	29
4.2.2 Hierarchizace informací	30
4.2.3 Doplnkové informace	30
4.2.4 Předvídání a signalizace děje	31
4.2.5 Samozřejmosti	31
4.2.6 Zvukové efekty	31
4.2.7 Vlastní jména a zájmena	31
4.2.8 Přídavná jména, příslovce, slovesa	31
4.2.9 Barvy, etnický původ	32
4.2.10 Loga, úvodní a závěrečné titulky	32

4.2.11	Český jazyk	32
5	KOMENTÁTOR AUDIO POPISU	34
5.1	<i>Dovednosti komentátora</i>	35
5.2	<i>Komentátorský výcvik</i>	36
6	SPECIFIKA POPISU TELEVIZNÍCH A FILMOVÝCH ŽÁNŘŮ, TYPŮ DIVADELNÍCH PRODUKCÍ, MUZEÍ A VÝSTAV	38
6.1	<i>Televizní, filmové žánry a jiné související skutečnosti</i>	38
6.1.1	Muzikál	38
6.1.2	Nekonečný seriál – mýdlová opera	39
6.1.3	Přírodovědný dokument a dokument o aktuálních tématech	39
6.1.4	Sportovní a živě přenášené akce	39
6.1.5	Dětské pořady	40
6.1.6	Komedie	40
6.1.7	Jiné skutečnosti spojené se specifikami audio popisu	40
6.2	<i>Živé komentování</i>	41
6.2.1	Základní doporučení	42
6.2.2	Pohybové divadlo	42
6.2.3	Hudební divadlo	43
6.2.4	Muzea a výstavy	43
7	TECHNICKÉ ZAJIŠTĚNÍ AUDIO POPISU	45
7.1	<i>Televize</i>	45
7.1.1	Broadcast mix / Receiver mix	45
7.1.2	Skrytý a otevřený audio popis	46
7.1.3	Vedlejší zvukové programování	46
7.2	<i>Audio popis přístupný online</i>	46
7.3	<i>Kina a DVD</i>	47
7.4	<i>Divadelní představení</i>	47
	PRAKTICKÁ ČÁST	49
8	VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	49
8.1	<i>Úvod</i>	49
8.2	<i>Výzkumný vzorek, metody šetření, cíle</i>	49
8.3	<i>Vyhodnocení odpovědí</i>	51
8.4	<i>Závěr šetření</i>	59
	ZÁVĚR	60
	SEZNAM PRAMENŮ, LITERATURY A INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	61
	SEZNAM PŘÍLOH	65
	ANOTACE	68

ÚVOD

Téma audio popisu jsem si vybrala z několika důvodů. Studuji filmovou vědu na Univerzitě Palackého v Olomouci a jakékoli rozšíření z hlediska audiovize je pro mě novým poznáním a obohacující zkušeností. Samotné zjištění, že jsem o audio popisu nic neslyšela, dokonce jsem ani nevěděla, že něco jako audio popis existuje, mě přimělo se o danou problematiku zabývat více. Neinformovanost a malé povědomí se však netýkalo pouze mé osoby, ale i lidí okolo mě. Proto jsem se rozhodla prostudovat tuto neprozkoumanou oblast a nabídnout i svým známým možnost seznámit se s audio popisem. Při práci se objevil zajímavý jev, že kdokoli se o audio popisu ode mě doslechl, chtěl vědět o tomto fenoménu více.

Nejen z pozice svého studia jsem velkým obdivovatelem filmového umění a ve svém volném čase věnuji sledování filmů velmi mnoho času. Pokládala jsem si otázku, jak audio popis u osob nevidomých a zrakově postižených funguje. Jaký dojem u svých diváků vyvolává. Také jsem se zajímala, jaká jsou kritéria jeho tvorby, která fakta se musí zohlednit a čeho se při audio popisu vyvarovat. V návaznosti na nízkou informovanost mě také zajímalo, jaký je přístup k dílům opatřeným audio popisem a kdo se audio popisem v České republice zabývá. Chtěla jsem se dozvědět o jeho historii jak u nás, tak v zahraničí.

Před psaním bakalářské práce jsem zároveň zjistila, že jedinou publikací, pokud ji tak můžeme nazývat, je Příručka audio popisu, která byla vydána Sjedenocenou organizací nevidomých a slabozrakých ČR, která je ovšem překladem a úpravou anglického originálu. Tato příručka dohromady čítá pouhých osmnáct stran. Nikdo jiný se tomuto tématu v rámci publikační činnosti nevěnuje.

To, že je audio popis mladým fenoménem, především v České republice, se podepisuje i na jediné organizaci, která se výrobou filmů s audio popisem v České republice zabývá.

Při psaní své bakalářské práce jsem tedy vycházela především ze zahraničních zdrojů, které se sestávaly z nejrozličnějších příruček, dokumentů, výzkumů a šetření. Ta byla výsledkem buď původní badatelské činnosti jednotlivých osob či organizací nebo byla publikována na mezinárodních konferencích týkajících se audio popisu. Další informační podporu mi pak tvořila již zmíněná Příručka audio popisu a osobní konzultace v Občanském sdružení Apogeu. Bohužel jsem se tedy nemohla vyhnout především internetovým zdrojům.

V teoretické části se budu zabývat tématy, která plynou z již nastíněného zájmu o danou problematiku. Především historií audio popisu, přípravou, zásadami, komentátorem, televizními a filmovými žánry, živým komentováním spojeným s divadelní produkcí, muzei, výstavami. V neposlední řadě pak technickým zajištěním audio popisu a jeho vztahu k legislativě České republiky. Ze začátku je však nutné nejprve zmínit pro koho je audio popis určen a věnovat se problematice osob se zrakovým postižením.

Praktická část pak vychází ze vzájemné komparace dotazníků, které jsem obdržela od osob se zrakovým postižením a osob vidících. Nabízí se tak možnost náhledu i z pozice zdravého člověka, který se obvykle k audio popisu vůbec nedostane.

Jako cíl si tedy stanovuji, prozkoumat teoretickou oblast audio popisu (historie, příprava, zásady, žánry, technické zajištění atd.), jeho rozšíření a především působení v České republice a zahraničí a jeho vliv jak na osoby zrakově postižené, tak na osoby vidící.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ZRAKOVÉ POSTIŽENÍ

Až osmdesát procent informací z okolního světa vnímáme zrakem. Osoby se zrakovým postižením jsou tak omezeny v nejdůležitějším z pěti smyslů, které lidé vlastní. Tato omezení se projevují především v běžném životě. Redukce se týkají především zrakových funkcí, prostorové orientace a samostatného pohybu (nutnost využívat kompenzačních pomůcek), pomalejšího pracovního tempa, zvýšené unavitelnosti (důležité je dodržovat zrakovou hygienu), navazování vztahových a partnerských kontaktů. Mezi konkrétnější problémy pak řadíme obtíže při sebeobsluze, problémy se čtením černotisku a informační deficit. Je důležité rozvíjet již od raného věku kompenzační činitele, které mohou do určité míry chybějící či oslabený smysl vyvážit.

Pro osoby se zrakovým postižením hraje v životě důležitou roli především školní úspěšnost, uplatnění v zaměstnání a ve společnosti. I z tohoto důvodu je téma audio popisu tak aktuální. Dá se využít jak v edukaci, tak i v socializaci.

1.1 Osoba se zrakovým postižením

Dle definice Mezinárodní zdravotnické organizace je za osobu zrakově postiženou považována ta, „která má postižení zrakových funkcí trvajících i po medicínské léčbě anebo po korigování standardní refrakční vady a má zrakovou ostrost horší než 0,3 (6/18) až po světlocit, nebo je zorné pole omezeno pod 10 stupňů při centrální fixaci, přitom tato osoba užívá nebo je potenciálně schopna používat zrak na plánování a vlastní provádění činnosti.“¹

Na internetových stránkách Sjednocené organizace slabozrakých a nevidomých se můžeme setkat s touto klasifikací: „Zrakově postižení (někdy též ZP) nebo správněji osoby se zrakovým postižením jsou lidé s různými druhy a stupni snížených zrakových

¹ FINKOVÁ, D., RŮŽIČKOVÁ, V., STEJSKALOVÁ, K. Úvod do speciální pedagogiky osob se zrakovým postižením. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. CD-ROM. ISBN 978-80-244-2517-7.

schopností. Úžeji se tímto termínem rozumí ti, u nichž poškození zraku nějak ovlivňuje činnosti v běžném životě a u nichž běžná optická korekce nepostačuje.“²

Hamadová, Květoňová a Nováková se zaměřují ve své publikaci i na psychologické hledisko: „...zrakové postižení omezuje či ztěžuje u postiženého jedince schopnost přijímat vizuální informace, a tudíž zraková vada ovlivňuje celou osobnost jedince a to v jeho psychickém i fyzickém vývoji. Důsledky porušení zrakových funkcí na projevy psychiky mohou být dle Vágnerové (1995) kvantitativního i kvalitativního charakteru a způsobují senzorickou deprivaci.“³

Z nastíněných definicí je patrné, že osoba se zrakovým postižením má snížené či žádné zrakové schopnosti, které nelze opticky korigovat a které ji ovlivňují jak ve fyzickém, tak psychickém vývoji.

1.1.1 Diferenciace osob se zrakovým postižením

Pro diferenciaci osob se zrakovým postižením (rozdělení do skupin podle základních společných znaků) lze využívat mnoha hledisek. Finková, Růžicková a Stejskalová ve své publikaci uvádějí jednotlivá dělení z pohledu jak medicínského, tak speciálně pedagogického. Medicínská klasifikace se opírá především o Mezinárodní klasifikaci nemocí⁴ Světové zdravotnické organizace (WHO). Ta využívá dělení dle oblasti postižení zrakového analyzátoru. U uváděných autorů medicínské literatury se objevují především dělení s ohledem na zrakovou ostrost a zorné pole:

například Kraus:

- a) slabozrakost (lehká, těžká)
- b) nevidomost (praktická, skutečná, plná slepota)
- c) poruchy binokulárního vidění (strabismus, amblyopie)

Speciální pedagogika dělí dle stupně zrakového postižení na osoby:

- a) nevidomé
- b) se zbytky zraku

² SCHINDLER, R., PEŠÁK, M. Kdo je zrakově postižený? [online]. 2002 [cit. 2011-02-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.sons.cz/kdojezp.php>>.

³ HAMADOVÁ, P., KVĚTOŇOVÁ, L., NOVÁKOVÁ, Z. Oftalmopedie. Texty k distančnímu vzdělávání. Brno : Paido, 2007, s. 10. ISBN 978-80-7315-159-1

⁴ dostupné z WWW: <<http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>>.

- c) slabozraké
- d) s poruchami binokulárního vidění

Dělení speciální pedagogiky dle skupin poruch zraku:

- a) ztráta zrakové ostroty
- b) postižení zorného pole
- c) okulomotorické problémy
- d) obtíže se zpracováním zrakových informací
- e) poruchy barvocitu

Z hlediska doby vzniku se jedná o zrakové postižení:

- a) vrozené
- b) získané

Z etiologického hlediska rozlišujeme poruchu:

- a) orgánovou
- b) funkční

Hledisko trvání zrakové vady nám rozděluje na osoby s:

- a) akutním
- b) chronickým
- c) recidivujícím zrakovým postižením.

1.1.2 Klasifikace zrakového postižení podle WHO⁵

1. Střední slabozrakost

Zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí: maximum menší než 6/18 (0,30) - minimum rovné nebo lepší než 6/60 (0,10); 3/10 - 1/10, kategorie zrakového postižení 1.

2. Silná slabozrakost

Zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí: maximum menší než 6/60 (0,10) - minimum rovné nebo lepší než 3/60 (0,05); 1/10 - 10/20, kategorie zrakového postižení 2.

3. Těžce slabý zrak

a) zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí: maximum menší než 3/60 (0,05) - minimum rovné nebo lepší než 1/60 (0,02); 1/20 - 1/50, kategorie zrakového postižení 3.

⁵ Klasifikace zrakového postižení podle WHO [online]. 2002 [cit. 2011-02-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.sons.cz/klasifikace.php>>.

b) koncentrické zúžení zorného pole obou očí pod 20 stupňů, nebo jediného funkčně zdatného oka pod 45 stupňů.

4. **Praktická slepota**

Zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí 1/60 (0,02), 1/50 až světlocit nebo omezení zorného pole do 5 stupňů kolem centrální fixace, i když centrální ostrost není postižena, kategorie zrakového postižení 4.

5. **Úplná slepota**

Ztráta zraku zahrnující stavy od naprosté ztráty světlocitu až po zachování světlocitu s chybnou světelnou projekcí, kategorie zrakového postižení 5.

Zdroj: Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů - desátá revize (MKN-10), vydal Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR.

Existuje mnoho druhů klasifikace osob se zrakovým postižením (medicínský pohled, dělení dle speciálně pedagogické praxe, klasifikace dle WHO, nebylo zmiňováno např. dělení, které se využívá ke sportovním účelům atd.). Je možno si povšimnout nejednotné klasifikace a terminologie při náhledu na různé typy dělení, které jsou nastíněny v publikaci Finkové, Růžičkové a Stejskalové. Nejčastěji se však v praxi uplatňuje klasifikace Mezinárodní zdravotnické organizace (WHO). S tím úzce souvisejí jednotlivé typy zrakových vad.

1.2 **Zrakové vady**

Pro potřeby práce využiji jen krátkého nastínění problematiky zrakových vad. Nebudu se již dále věnovat jejich jednotlivým druhům, jelikož nejsou pro potřeby práce významné.

„Termínem zrakové vady označujeme nedostatky zrakové percepce různé etiologie i rozsahu. Spadají sem onemocnění oka s následným oslabením zrakového vnímání, stavy po úrazech, vrozené či získané anatomicko-fyziologické poruchy.“⁶

⁶ KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, L. Oftalmopedie. 1. vyd. Brno: Paido, 1998, s. 18. ISBN 80-85931-58-8

1.2.1 Typy zrakových vad

Květoňová-Švecová⁷ rozlišuje čtyři skupiny poruch zraku:

- a) ztráta zrakové ostrosti – není zřetelné vidění
- b) postižení šíře zrakového pole – omezení viděného prostoru
- c) okulomotorické problémy – nastává při vadné koordinaci pohybu očí
- d) obtíže se zpracováním zrakových informací – vzniká při poškození zrakových center v kůře mozku

1.2.2 Zrakové vady dle stupně

„Slabozrakost představuje snížení zrakové ostrosti obou očí, a to i s optimální brýlovou korekcí od 5/15 do 3/50. Rozlišujeme slabozrakost lehkou, střední a těžkou. Nejtěžší slabozrakost bývá označována jako částečné vidění nebo zbytky zraku. Kategorii označovanou jako praktická slepota vymezujeme vizem 3/50 a méně. Slepota je definována jako neschopnost jedince vnímat zrakem. I když je zachováno určité zrakové čítí – světlocit.“⁸

V této práci se již nebudu dále věnovat jednotlivým druhům zrakových vad, jelikož dělení, které zde bylo nastíněno je pro téma této práce dostačující. Je však vždy důležité se nejprve věnovat osobám zrakově postiženým, jelikož audio popis má své diváky, kterým je určen. Tito diváci však nemají stejný handicap. Každý z pozice typu svého zrakového postižení přistupuje k dílu jiným způsobem. Veškeré kulturní artefakty byly vytvářeny pro publikum (posluchače) a audio popis umožňuje osobám, které nejsou schopny vůbec či dostatečně přijmout vizuální informaci, zpřístupnit cestu k těmto artefaktům a umožnit jim vnímat je podobně jako vidící osoby.

⁷ Tamtéž

⁸ Tamtéž s. 19.

2 AUDIO POPIS

V dnešní moderní době se veškeré informace dostávají k lidem přes masmédia. Za nejrozšířenější z nich se považuje především internet, televize a v neposlední řadě také rozhlas (i když jeho dřívější funkce je dnes již mírně oslabena). Osoba se zrakovým postižením je v tomto ohledu velmi limitována. Samozřejmě existují již mnohé technologie, které jim umožňují nejen větší samostatnost, ale především informovanost. Televize, divadelní představení, výstavy, muzea, to jsou jen některé z mnoha kulturních možností, které jsou osobám se zrakovým postižením velmi obtížně dostupné. Některé z nich jsou dosud nepřístupné (především v České republice). Audio popis jim tak nabízí možnost zlepšit přístup k nabízeným službám a posouvá hranice jejich handicapu opět o notný kus dále.

2.1 Co je audio popis a komu je určen

Největší producent filmů s audio popisem na území České republiky Občanské sdružení Apogeu (působící v Brně) podává tuto definici: „Audio popis umožňuje těžce zrakově postiženým lépe pochopit děj filmu, zejména jeho vizuální složku, která není vyjádřena zvukem, případně je zvukem obtížně definovatelná.“⁹

Mereijn van der Heiden, odborník z fakulty Umění, médií a technologií Utrechtské školy umění ve své výzkumné práci podává podrobnější definici: „Audio popis (AP) je technikou, která činí pro osoby nevidomé a osoby se zrakovým postižením film a televizi přístupnějšími. Tato technika popisu obrazu se rozšířila především ve Francii, Německu a zejména ve Velké Británii a Spojených státech amerických. Druhá zvuková stopa je přidána k původní zvukové stopě filmu. Mezi pauzami v dialogích [postav], je pronášen text mimo obraz [tzv. voice-over], který popisuje vizuální prvky filmu, jako například místo, charakter, výrazy obličejů, pohyby, krajinu, scénérii a oblečení. To dovoluje osobám nevidomým a osobám se zrakovým postižením užít si audiovizuální dílo stejným

⁹ Audio popis [online]. [cit. 2011-01-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.apogeu.info/index.php?kat=6>>.

způsobem jako běžní diváci.“¹⁰

Ve své práci, prezentované na mezinárodní konferenci Multidimensional Translation v Kodani, definuje Juan Francisco Lopéz Vera z Barcelony audio popis takto: „Audio popis transformuje vizuální informaci do slov, překládá obraz do mluveného jazyka, doplňuje tímto způsobem zvuk a dialogy ve filmu. AP má dvojí funkci. Na jedné straně vyplňuje audiovizuální znakový systém filmu, který není přístupný osobám nevidomým: vizuální obrazy. Na straně druhé doplňuje 'celý soubor' vysvětlením zvuků, které jsou pochopitelné jen prostřednictvím jejich vztahu s obrazy. Jako titulky pro neslyšící zahrnuje audio popis inter-sémiotický přenosový proces, který sahá dál než lingvistické či kulturní definice tradičních překladových konceptů. Efektivita audio popisu závisí na způsobu, ve kterém jsou všechny tyto různé znaky připojeny a spojeny navzájem k sobě.“¹¹

Audio popis je spojován většinou s filmovým médiem (kina, DVD, audio filmy). Jeho využití však můžeme sledovat i u televizního vysílání, divadelního představení či u výstav a expozicí.

Uživatelé audio popisu jsou zejména osoby nevidomé a osoby s těžkými vadami zraku. Prakticky však veškeré osoby, které mají zrakové postižení, jež jim například nedovoluje číst titulky či plnohodnotně přijímat vizuální informace z daného obrazu. Z toho vyplývá, že může být využíván i staršími lidmi se zhoršenými kognitivními schopnostmi a mladými lidmi s poruchami učení. V již zmiňované studii Mereijna van der Heidena se rovněž vyskytuje další skupina potencionálních uživatelů. Při účasti 1000 dotazovaných až 39% potvrdzovalo, že při sledování televize vykonává spoustu jiných činností (vaření, žehlení, čtení novin atd.). Nechtějí být tedy připoutáni po celou dobu k obrazovce, zároveň však neradi ztrácejí přehled ve vysílaném programu.

¹⁰ MEREIJN, Heijden van der. Making film and television accessible to the blind and visually impaired [online]. 2009 [cit. 2011-01-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.audiodescriptie.com/downloads/Making%20film%20and%20television%20accessible%20to%20the%20blind%20and%20visually%20impaired%20-%20M.%20van%20der%20Heijden.pdf>>.

¹¹ VERA, Juan Francisco Lopéz. Translation Audio description Scripts: The Way Forward? [online]. 2006 [cit. 2011-01-03]. Dostupné z WWW: <http://www.euroconferences.info/proceedings/2006_Proceedings/2006_Lopez_Vera_Juan_Francisco.pdf>.

2.1.1 Související pojmy

„Filmy s komentářem pro nevidomé nebo těžce zrakově postižené, Audio Description, audio popis filmů, titulky filmů pro nevidomé, kino pro nevidomé, komentované kino, televize pro nevidomé, audio popis divadelních představení.“¹²

Hlavní funkcí audio popisu je zlepšit osobám se zrakovým postižením pomocí komentáře (voice-overu) přístup nejen k audiovizuálním dílům/artefaktům. Nabídnout jim lepší pochopení daného díla, které nemohou sledovat svým zrakem. Audio popis však nachází využití nejen u osob zrakově postižených.

2.2 Vývoj a historie audio popisu v zahraničí

Teoretický zájem o audiovizuální problematiku nevidomých je poprvé datován do 70. let 20. století, kdy se Gregory Frazer ze Spojených států amerických pokoušel ve své dizertační práci na téma „Televize pro nevidomé“ nastínit první koncept audio popisu. S touto myšlenkou přišel již v roce 1964 Chet Avery z Ministerstva školství (USA), který se snažil po vzoru titulkování filmů pro neslyšící povzbuzovat organizace zaměřující svoji aktivitu na nevidomé, aby žádaly o finanční podporu pro audio popis. Tyto organizace však byly v té době více zaměstnávány spíše zajišťováním pracovního uplatnění pro nevidomé občany než starostmi s AP.

Novější historie audio popisu (jak ho známe ze současné doby) se datuje do roku 1981, kdy manželský pár Cody a Margaret Pfanstiehl (opět USA) z neziskové organizace The Metropolitan Washington Ear, Inc.¹³ uskutečnil ve spolupráci s divadlem Arena Stage, které má sídlo ve Washingtonu DC., první audio popis divadelního představení *Majorka Barbara* George Bernarda Shawa.

Spojené státy americké můžeme v tomto ohledu považovat za průkopníky. Organizace The Metropolitan Washington Ear, Inc. se v průběhu dalších desetiletí zasloužila o první popisy spojené s televizním vysíláním, muzei a výstavami (patří sem i audio popisy

¹² Audio popis. Filmy pro nevidomé [online]. [cit. 2011-10-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.apogeum.info/index.php?kat=6>>.

¹³ poskytuje bezplatné služby pro osoby nevidomé, zrakově a tělesně postižené, které nemohou účinně číst černotisk

kulturních památek jako např. Socha svobody či pevnost Fort Clinton), operními představeními (první roku 1994 – *Madame Butterfly* ve Washingtonské opeře) a v neposlední řadě i s audio stopou při promítání ve filmovém formátu IMAX.

V polovině 80. let se myšlenka audio popisu dostává i do Evropy. Předním státem, který se výrazněji začal zajímat o tuto problematiku, se stává Velká Británie. První představení doprovázené audio popisem se uskutečnilo v divadle Robina Hooda v Averhamu. Od roku 1988 se na představení s audio popisem (AP) specializuje Theater Royal ve Windsoru. Británie si drží první místo s nejvíce divadly umožňujícími představení s audio popisem.

Televizní a filmové médium bylo doplněno audio popisem o několik let později. První televizní vysílání se uskutečnilo v Japonsku komerční televizní společností NTV. Občasné pořady s audio popisem jsou otevřeny veřejnosti, může si je pustit každý divák. V USA se televiznímu vysílání od roku 1990 pravidelnými pořady s AP věnuje především stanice WGBH (Public Broadcasting from Boston). Prostřednictvím veřejnoprávní televize poskytuje šest až deset hodin programů týdně.

V současné době se dostává tematika audio popisu na univerzity v několika evropských zemích (například ve Španělsku, Velké Británii a Belgii). Ve Spojených Státech takového propojení s univerzitami chybí.

2.3 Občanské sdružení Apogeuem a vývoj audio popisu v České republice

Při zjišťování nejranějších dějin audio popisu na našem území je dostupná pouze informace z české verze internetového serveru Wikipedie, kde se u historie AP odkazuje na PhDr. Josefa Smýkala. Ten se ve speciální pedagogice věnuje oboru výchovy nevidomých a historii péče o těžce zrakově postižené. Zároveň je zdrojem informace, že se na našem území již v 30. letech 20. století objevil pokus o první audio popis filmového snímku. Dílo však nebylo dokončeno a materiál se nezachoval. Kdyby tato informace byla pravdivá (bohužel však nelze dohledat), byli bychom prvními na světě, kdo začal pracovat s audio popisem.

Novodobější historie AP je na našem území svázána až s rokem 2001 a činností PaedDr. Michala Kuchaře, který zpracoval českou pohádkou klasiku *Princezna se zlatou*

hvězdou (režie Martin Frič, 1959), tehdy ještě na magnetofonový pásek. Se jménem PaedDr. Michala Kuchaře je spojen i vznik Občanského sdružení Apogeum v roce 2001, které se výhradně zabývá audio popisem filmů, divadelních představení a vývoji nových systémů a technologií, které tento proces zdokonalují a umožňují potencionální klientele lepší zážitek. V dubnu 2002 se jako klubová projekce Sjednocené organizace nevidomých a slabozrakých (SONS) uskutečnilo první živě komentované filmové představení.

Na tvorbu audio popisů a činnost Apogea přispívají především Ministerstvo kultury, Nadační fond Českého rozhlasu (především ze sbírky programu Světluška) a Výbor dobré vůle Nadace Olgy Havlové.

Občanské sdružení Apogeum je nejvýraznějším producentem filmů s audio popisem. Na komerční úrovni je pak největším výrobcem v České republice společnost Avisse s.r.o. Ta vznikla roku 2007 jako komerční partner Apogea. S Apogeem jsou provázáni i výrobním týmem, jehož členové jsou bývalí či současní zaměstnanci Apogea.

Apogeum započalo s produkcí snímků roku 2002 a každý rok se počet filmových titulů zvyšuje. Do roku 2009 sdružení opatřilo popisem či se na popisu podílelo u 129 titulů, mezi něž patří i 7 televizních seriálů. Veškerý seznam vyprodukovaných snímků lze dohledat na internetových stránkách¹⁴ Občanského sdružení Apogeum. Mezi seriálovými projekty můžeme jmenovat například *Arabelu* (r. Václav Vorlíček, 1979), *Nemocnici na kraji města* (r. Jaroslav Dudek, 1977), *Návštěvníky* (r. Jindřich Polák, 1983) či *Takovou normální rodinku* (r. Jaroslav Dudek, 1971). Apogeum zpracovává jak domácí, tak zahraniční produkci. České filmy jsou však zastoupeny v hojnějším počtu. Za velkou spoluprací lze označit vztahy s Janem Svěrákem, jehož filmy jsou v produkci časté. Společně s filmovým režisérem Václavem Marhoulem jsou jediná, kteří trvají na vytvoření audio popisu k vydání svého filmu na DVD. „Praxe je taková, že jsme se dosud nesetkali s jediným držitelem autorských práv k filmu, který by audio popis na připravovaném DVD odmítl. Bohužel odmítl nést náklady spojené s jeho realizací. Takže filmy s audio popisem u nás zdaleka samozřejmostí nejsou.“¹⁵

Další z mnoha činností Apogea je zavedení stejnojmenného filmového klubu. Na internetových stránkách sdružení je možno se zaregistrovat a za členský příspěvek sto korun každý člen obdrží zdarma ve třech měsících během každého roku nosič

¹⁴ <http://www.apogeum.info/docu.php?id=2>

¹⁵ HOLEŇOVÁ, Jiřina. Filmy s audio popisem jsou již samozřejmostí [online]. [cit. 2011-10-06]. Dostupné z WWW: <http://www.nevidomimezinami.cz/main/nevidomimezinami/Texty/Umeni/Divadlo_film/filmy_s_popisem.wiki>.

s nahrávkami filmů s audio popisem (nejméně 10 snímků za rok vzhledem k produkci). Navíc mohou členové získat jakýkoli film vyprodukovaný sdružením Apogeu. Samozřejmě je možné si snímky i za příslušný obnos od občanského sdružení objednat.

Mezi další služby, které občanské sdružení nabízí, je vizuální popis českých a zahraničních herců, Tyflopeditický lexikon a možnost bezplatného stažení DVD Playeru (Light DVD přehrávač) pro nevidomé a slabozraké. „Chtěl bych se ale zmínit, že mimo filmy jsme také realizovali patentovaný průběžný střih filmů, aktivní titulky seriálů a filmů, vytvořili počítačovou aplikaci DVD playeru a Audio Game Book – počítačovou hru pro nevidomé, které lze bezplatně stáhnout ze stránek Apogea.“¹⁶

Dříve bylo možné, aby si návštěvník stránek pouze bezplatně stáhl na internetových stránkách „titulky“, kdy po spuštění originálního DVD mohl sledovat film přímo z domova. Na výběru filmů, které budou opatřeny audio popisem, se podílejí jak samotní nevidomí (formou žádostí), tak tvůrčí rada.

Měla jsem tu možnost setkat se s vedoucími osobnostmi Apogea. Hlavní problém využití a rozšíření audio popisu spatřují především ve špatné informovanosti nejen veřejnosti ale především potenciálních uživatelů. V současné moderní době již nejsou ani žáci na školách vedeni ke kulturnímu životu (divadlo, výtvarné umění, film, vážná hudba). Stejná situace platí i u osob s handicapem. Apogeu učinilo několik výzkumných šetření, kdy se pomocí dotazníků snažilo od knihoven, které umožňují výpůjčku filmů s audio popisem, získat podrobnější informace. Bohužel zájem knihoven je vždy minimální, a šetření tak neposkytuje hodnotné informace. Také je obtížné se přesně dopočítat všech uživatelů, kteří sledují filmy či divadelní představení s audio popisem. Mnozí z nich například nejsou nikde registrováni jako odběratelé, ale nelegálně stahují záznamy z internetových sítí. Ve Filmovém klubu mají registrováno přibližně 100 členů. Někteří, jak bylo zmíněno, nelegálně kopie stahují, jiní si je půjčují z knihoven. Zhruba okolo 3000 lidí se někdy ve svém životě s audio popisem setkala. Přený počet však nelze dohledat, jelikož není přesně známo, kolik se v České Republice vyskytuje osob se zrakovým postižením. Se stejným problémem se prý potýkají například i ve Velké Británii.¹⁷

¹⁶ tamtéž

¹⁷ tyto informace pocházejí z ústního rozhovoru s vedoucími osobnostmi Apogea.

2.3.1 Divadelní představení s audio popisem a možnosti výpůjčky filmů a divadelních představení s AP

Audio popisu divadelních představení se Apogeum již přestalo věnovat. Pavel Musil, který je na jedné straně nevidomým zvukařem a na druhé straně zakladatelem Občanského sdružení Mluvící kniha (tvorba audioknih), je jedním z největších tvůrců audio popisu divadelních představení. Byl první osobou, která u nás opatřila divadelní představení AP. Audio popisu divadelních představení se věnuje od roku 2006. „Podíváme se na to představení, jestli by bylo vhodné. Jestli je dialogové. Jestli tam není mnoho mimických prvků a poté, kdy to představení vyhodnotíme, jakože ano, tak z něj pořídíme audio záznam. Moje žena [Gabriela Musilová] si dělá poznámky o tom, co se děje na jevišti a napíše scénář, který interpret načte. Ten scénář se potom smíchá s tím záznamem divadelního představení a vznikne z toho takový samostatný tvar. V podstatě zrakově postižení to budou znát jako filmy s audio popisem.“¹⁸ Partnerským divadlem projektu se stal Činoherní klub, jehož pět představení již bylo zpracováno.

V případě živých komentářů divadelních představení nebývá praxe až tak častá. Obtíže tkví jednak v technickém vybavení jednotlivých divadel, zájmu potencionálních adresátů a jak už bylo řečeno, v informovanosti veřejnosti. Živá divadelní představení navíc skýtají obtíže, protože nejsou přesně časově rozvržena, což by činilo nemalý problém pro komentátora, který by vytvářel popis přímo na místě během představení do sluchátek diváka.

Možnost zakoupení filmů a divadelních představení je možno formou kontaktu s Občanským sdružením Apogeum či s panem Pavlem Musilem. Bezplatnou výpůjčku lze uskutečnit v několika specializovaných městských knihovnách. Mezi hlavní patří Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana v Praze.

Kořeny audio popisu jsou zasazeny do Spojených států amerických. Během několika let se fenomén rozšířil i do Evropy, kde se hlavním propagátorem zprvu stalo Britské království. Ostatní evropské země je následovaly, což se dá vysledovat z účasti na dnešních konferencích. Evropské země se zasluhují o technický vývoj, kdy je audio popis včleněn do studia na několika univerzitách po celé Evropě (v USA takovéto studium

¹⁸ RÓZSOVÁ, Kateřina. Stovky knižních titulů se už dočkaly zvukové podoby [online]. 2011 [cit. 2011-10-06]. Dostupné z WWW: <http://m.rozhlas.cz/zpravy/technika/_zprava/stovky-kniznich-titulu-se-uz-dockaly-zvukove-podoby--873455>.

chybí). V České republice je teprve desetiletá historie spjata s Občanským sdružením Apogeum (filmové popisy) a se jménem Pavla Musila (divadelní popisy). Audio popis je poměrně mladý fenomén, který se své místo v České Republice teprve snaží zaujmout. Legislativní úpravy by mohly takovémuuto snažení pomoci.

3 LEGISLATIVA ČR VS. AUDIO POPIS

Audio popisu se velmi dotýká legislativa České republiky. Opatřování DVD popisem je závislé na autorském zákoně. Televizní vysílání pořadů s audio popisem je ovlivněno zákonem o poskytování audiovizuálních mediálních služeb, který vychází ze směrnice Evropské unie. Nejprve budu citovat z jednotlivých zákonů.

3.1 Zákon č. 398/2006 Sb., úplné znění zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), jak vyplývá z pozdějších změn

§ 38 Licence pro zdravotně postižené

(1) Do práva autorského nezasahuje ten, kdo

- a) výhradně pro potřeby zdravotně postižených, v rozsahu odpovídajícím jejich zdravotnímu postižení a nikoliv za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu zhotoví nebo dá zhotovit rozmnoženinu vydaného díla; takto zhotovená rozmnoženina díla jím může být také rozšiřována a sdělována, pokud se tak neděje za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu,
- b) výhradně pro potřeby zrakově postižených a nikoliv za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu opatří zvukovou složku zvukově obrazového záznamu audiovizuálního díla slovním vyjádřením obrazové složky; takto doplněná zvuková složka zvukově obrazového záznamu audiovizuálního díla jím může být také rozmnožována, rozšiřována a sdělována, neděje-li se tak za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu.

(2) Do práva autorského nezasahuje také osoba uvedená v § 37 odst. 1 [knihovna, archiv, muzeum, galerie, škola, vysoká škola a jiné nevýdělečné školské a vzdělávací zařízení], půjčuje-li originály či rozmnoženiny vydaných děl pro potřeby zdravotně postižených v souvislosti s jejich postižením.

(3) Ustanovení § 30 odst. 5 se použije přiměřeně.¹⁹

3.2 Zákon č. 132/2010 Sb., o audiovizuálních mediálních službách na vyžádání a o změně některých zákonů

§ 6 Povinnosti poskytovatelů audiovizuálních mediálních služeb na vyžádání

(4) Poskytovatel audiovizuální mediální služby na vyžádání je povinen tam, kde je to účelné, poskytnout k pořadu otevřené titulky nebo skryté titulky nebo tlumočení do českého znakového jazyka pro osoby se sluchovým postižením a zvukovou stopu určenou pro osoby se zrakovým postižením, má-li je k dispozici, nebo jinak zajistit, aby některé pořady poskytované v rámci audiovizuální mediální služby na vyžádání byly přístupné osobám se sluchovým postižením a osobám se zrakovým postižením.

Změna zákona o provozování rozhlasového a televizního vysílání [Zákon č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů]

61. V § 32 odstavec 2 zní:

„(2) Provozovatel celoplošného televizního vysílání s licencí je povinen opatřit alespoň 15% vysílaných pořadů skrytými nebo otevřenými titulky pro osoby se sluchovým postižením a alespoň 2% vysílaných pořadů zpřístupnit pro osoby se zrakovým postižením. Provozovatel celoplošného televizního vysílání ze zákona je povinen opatřit alespoň 70% vysílaných pořadů skrytými nebo otevřenými titulky a alespoň 2% vysílaných pořadů vyrobit v českém znakovém jazyce nebo simultánně tlumočit do českého znakového jazyka pro osoby se sluchovým postižením a dále je povinen zpřístupnit alespoň 10% vysílaných pořadů pro osoby se zrakovým postižením“.²⁰

¹⁹ Dostupné z WWW: <<http://www.mkcr.cz/cz/autorske-pravo/zakon/predpisy-zakonu-7611/>>.

²⁰ Dostupné z WWW: <<http://www.mkcr.cz/cz/media-a-audiovize/rozhlasove-a-televizni-vysilani/audiovizualni-medialni-sluzby-na-vyzadani-64882/>>.

3.3 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2010/13/EU ze dne 10. března 2010 o koordinaci některých právních a správních předpisů členských států upravujících poskytování audiovizuálních mediálních služeb (směrnice o audiovizuálních službách)

KAPITOLA III

Ustanovení, která se vztahují na všechny audiovizuální mediální služby

Článek 7

Členské státy vyzvou poskytovatele mediálních služeb spadajících do jejich pravomoci, aby zajistili postupné zpřístupnění svých služeb osobám se zrakovým nebo sluchovým postižením.²¹

3.4 Legislativa České republiky v praxi

Zákon č. 398/2006 Sb., úplné znění zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), jak vyplývá z pozdějších změn se vztahuje především na činnosti pořizování audio popisů filmů a divadelních představení. Jak bylo řečeno, pro potřeby zdravotně postižených je možno audiovizuální materiály kopírovat, půjčovat a opatřovat popisem. Vždy však musí být daný audiovizuální záznam opatřen svolením držitele autorských práv k danému záznamu / dílu.

Zákon 132/2010 Sb., o audiovizuálních mediálních službách na vyžádání a o změně některých zákonů vychází ze směrnic Evropské unie. Citovaná směrnice (Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2010/13/EU) je konsolidovanou verzí původního znění z roku 2007, která narozdíl od zákona České republiky pouze nabádá poskytovatele mediálních služeb, aby své služby zpřístupnili. Zákon o audiovizuálních mediálních službách na vyžádání je tedy v tomto ohledu mnohem přísnější. V praxi to znamená, že Česká televize je nucena opatřit 10% vysílaných pořadů audio popisem, televize Nova

²¹ Dostupné z WWW: <<http://www.mkcr.cz/cz/media-a-audiovize/rozhlasove-a-televizni-vysilani/smernice-o-audiovizualnich-medialnich-sluzbach-521/>>.

a Prima 2% vysílaných pořadů. Již v dubnu v roce 2010 se v tisku objevovaly informace o zavedení nového zákona a jeho dopadu na vysílání jak veřejnoprávních, tak soukromých televizí. Jako první o tématu psaly Hospodářské noviny: „Zavedení novinky zjednodušují digitální technologie. Stačí, aby si divák na televizi zapnul zvukový kanál, na kterém je komentář namluven. V praxi však nebude nová povinnost pro televize tak snadná. Kromě výdajů až desítek milionů ročně budou muset řešit otázku, jak komentáře pořizovat a k jakým pořadům jsou třeba. „Způsob namlouvání má své standardy, které se musí dodržet, aby nebyl komentář matoucí nebo i nepříjemný. To hrozí, když se budou televize snažit ušetřit,“ obává se Michal Kuchař ze sdružení Apogeu, které je největším producentem komentářů k filmům v Česku. Právě peníze mohou být u jinak přínosné novinky problém. Kolik za ni plánují televize dát, nechtějí prozradit. Ministerstvo kultury, které změny zákona připravilo, ovšem spočítalo, že Českou televizi mohou komentáře vyjít až na 44 milionů ročně.“²²

Zákon, o kterém měli poslanci tehdy teprve hlasovat, nabyl účinnosti (televize se jím měli začít řídit) od ledna 2011. Realita je však odlišná. Pokoušela jsem se na internetových stránkách zjistit, zda opravdu Česká televize plní povinnosti, které jí ukládá zákon, ale informace o vysílání pro osoby se zrakovým postižením nejsou nikde dostupné. Na mé dotazy přes email mi televize neodpověděla. Pro osoby se zrakovým postižením to znamená, že z vysílaných pořadů nemá stále plnohodnotný zážitek a informace, které se k nim z obrazovky dostávají, jsou tak necelé a v některých případech i matoucí.

²² SOTONOVÁ, Jana. Televize začnou vysílat i pro nevidomé [online]. 2010 [cit. 2011-13-06]. Dostupné z WWW: <<http://hn.ihned.cz/c1-42472280-televize-zacnou-vysilat-i-pro-nevidome>>.

4 TVORBA AUDIO POPISU

Jak již bylo zmíněno, při tvorbě audio popisu je nutné brát zřetel na určité standardy a pravidla, která by se měla dodržovat. Pokud by tvůrci nebrali ohled na diváky, kterým je AP určen, může se výsledek s nimi zcela minout, může působit mylně, rušivě či je dokonce může iritovat.

V roce 1991 britská Rada pro komerční televizní vysílání ITC (Independent Television Commission) založila konsorcium Audetel (Audio Described Television). Za finanční podpory Evropské rady se Audetel zprvu soustředil na vývoj jednotlivých popisných stylů pro různé typy pořadů. V květnu 2000 pak vyšla oficiální příručka, kterou o dva roky později do českého prostředí převedla a přeložila Sjedenocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR pod názvem *Příručka audio popisu (ITC Guidance on Standards for Audio Description)*. *Příručka* řeší otázky týkající se především přípravy AP, zásad AP, filmových a televizních žánrů. Neopomíná se věnovat i příjemcům AP a ve zkratce nastiňuje i historii.

Nutno zmínit, že ačkoli sami tvůrci v příručce zmiňují, že je nemožné sepsat přesná pravidla (záleží na jednotlivých vlastnostech a zkušenostech komentátorů, potřebách a očekáváních diváků apod.), funguje *Příručka* jako jeden z hlavních ucelených spisů, které se touto problematikou zabývají. Využívají ji mnohé evropské země či se s jejich příručkami v mnohém shodují. Ve Spojených státech amerických obdobnou úlohu zastává dokument *Standards for Audio Description and Code of Professional Conduct for Describers*, který je založen na výcviku a zkušenostech audio překladatelů (komentátorů²³) a školitelů napříč Spojenými státy. Dokument byl vydán Sdružením audio popisu (Audio Description Coalition) a obsahuje mnoho příkladů z praxe. V některých případech je podrobnější než příručka vydaná ITC. Narozdíl od příručky také zahrnuje do svých standardů i zásady pro popis živého komentování, komentování tanečních a operních představení a v neposlední řadě i zásady popisu týkající se muzeí a výstav.

V České republice je při absenci jakékoli literatury týkající se audio popisu překlad *Příručky* jediným zdrojem v českém jazyce, který o tomto tématu pojednává. *Příručka* je

²³ Anglický výraz *describer* je vnímán jako osoba, která je zodpovědná za celý proces audio popisu, včetně hlasového komentování programu/díla. V současné době bývají v některých případech nájímáni zkušení herci, kteří audio popis namlouvají. V Občanském sdružení Apogeum je takováto praxe pravidlem.

volně ke stažení na internetových stránkách Sjednocené organizace nevidomých a slabozrakých ČR.²⁴ V následujících kapitolách tak využijí tohoto dokumentu a nastíním hlavní oblasti, kterými by se měl audio popis při vytváření řídit. V některých pasážích se budu snažit o doplnění obdobným dokumentem od irské BCI (Broadcast Commission of Ireland, od roku 2009 spadající pod Broadcasting Authority of Ireland) – *BCI Guidelines Audio Description*.

4.1 Příprava

V této části se *Příručka audio popisu* zabývá okolnostmi, kterými je nutné projít před samotným přistoupením k nahrávání audio popisu.

4.1.1 Výběr vhodného pořadu

Jako běžní vidící diváci preferují i osoby se zrakovým postižením určité pořady, které rádi sledují. V tomto okruhu preferují zprávy, dokumenty, seriály a filmy. Avšak ne všechny typy pořadů jsou vhodné k opatřování audio popisem. Záleží především na možnostech a především prostoru, který jednotlivé pořady audio popisu umožňují. Některé z nich mají rychlý dialogový sled, a tak neumožňují vložení AP (např. zprávy, kvízy), u jiných naopak výrazně převládá vizuální obraz nad dialogem. Zde se objevuje problematika týkající se monotónnosti nepřetržitého popisu, který zahlcuje diváka až přílišným množstvím informací, a jeho pozornost se tak v průběhu rapidně snižuje.

Tato problematika úzce souvisí s jednotlivými žánry pořadů a jejich vlastními možnostmi a zaběhlými způsoby zpracování.

4.1.2 Sledování programu

Je důležité, aby si komentátor pořad, který má být opatřen audio popisem, nejprve sám prohlédl. V některých případech se i doporučuje, aby poslouchal pouze zvukovou stopu a sledoval její možné nedostatky pro osobu se zrakovým postižením. V některých případech, kdy je potřeba doplnit kontext, pomohou komentátorovi informace, které získá

²⁴ www.sons.cz

z publikací nebo internetu. Také je možné použít původní scénář nebo informace poskytnuté distributorem pořadu / filmu.

Důležitá jsou tři základní pravidla týkající se přístupu ze strany komentátorů, která platí při vytváření jakéhokoli audio popisu:

1. popisujte, co vidíte
2. nepopisujte svou interpretaci toho, co vidíte
3. nikdy nehovořte přes dialog či komentář²⁵

4.1.3 Příprava pracovního audio scénáře s jeho revize

Při vytváření scénáře by mělo být dbáno na zásady, které jsou více rozebrány v následující kapitole. Aby byl audio popis kvalitní i po stránce technické, měl by být každý komentátor vybaven tzv. pracovní stanicí, která se skládá z několika položek (např. počítač, reproduktory, technika pro zaznamenávání audio popisu apod.).

Revizi připraveného scénáře by měl provést editor nebo zkušený komentátor.

4.1.4 Zvuková hladina pořadu

Důležitou složkou samotného popisování je nastavení zvukové hlasitosti jednotlivých audio složek pořadu. Zde platí dvě základní pravidla. V místech, kde se bude objevovat komentář, musí být zvuk v pozadí (vlastní zvuková složka programu) ztlumen, aby nedocházelo k rušivému efektu. Druhá zásada se týká hlasu komentátora. Ten by měl být po celou dobu na stejné úrovni hlasitosti.

Je nutné podotknout, že osoby se zrakovým postižením (a zde je to nejvíce patrné u osob nevidomých) budou svoji pozornost směřovat právě ke zvukové složce. Je proto důležité, aby byly jednotlivé pasáže správně odděleny, aby byly hlasově srozumitelné a přehledné, aby nepůsobily pro diváka matoucím dojmem.

4.1.5 Nahrávání audio popisu a revize nahrávky

Tato kategorie přímo navazuje na předchozí. Týká se především hlasu komentátora. Ten by měl být přesně časovaný a především srozumitelný. Samozřejmě sem spadá

²⁵ Příručka audio popisu. [online]. 2002 [cit. 2011-14-06]. Dostupné z WWW: <www.sons.cz/komentovane kino/Prirucka_audio_popisu.doc>.

i příjemnost hlasu pro diváka. Příjemný a sympatický hlas bude pro diváka jistě přitažlivější. Komentátor má pouze dokreslovat celý program, být neutrální a v zásadě sloužit danému programu. Jeho přednes by však na druhé straně neměl být monotónní a měl by se snažit navodit žánrové ladění programu nevtrávným způsobem. Nesmí však na sebe strhávat příliš pozornosti, aby tak nerušil divákovu pozornost od samotného pořadu.

Po nahrání popisu je skoro až povinností komentátora, aby si nahrávku znovu prošel, zda je vše v pořádku a nebylo nic opomenuto. K archivaci je možné využít několika druhů nosičů.

4.1.6 Tvorba audio popisu dle Apogea²⁶ (srovnání)

1. Výběr díla
2. Tvorba komentáře
3. Recenze komentáře nevidomým recenzentem
4. výběr komentátora – herce
5. natočení komentáře ve studiu, včetně režie
6. kompletní zvuková editace
7. recenze kompletního díla nevidomým recenzentem
8. výroba masteru

V následujících kapitolách budou nastíněny základní zásady AP a požadavky na komentátora, které tvoří základ při tvorbě audio popisu. V evropských zemích a Spojených státech amerických dbají na jejich dodržování, ale narozdíl od českého Apogea (viz výše) ve většině případů vypouštějí při samotné tvorbě popisu osoby nevidomé, které do procesu již nezasahují. V mnoha případech je výroba audio popisů limitována časem, a tvůrci tak nemají možnost nevidomého recenzenta do procesu zapojit. Výrobci se však opírají o mnohé studie, šetření a výzkumy (včetně mezinárodních konferencí), které jim umožňují se tomuto bodu výroby vyhnout. Česká republika je bohužel ve výzkumech stále na počátcích (výjimku tvoří Apogeum).

²⁶ Audio popis. Filmy pro nevidomé [online]. [cit. 2011-14-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.apogeum.info/index.php?kat=6>>.

4.2 Zásady

Následující zásady by měly být brány jako určité dogma, které by se mělo při vytváření audio popisu dodržovat. V některých případech se mohou pozměnit v závislosti na druhu popisovaného pořadu. Při jejich dodržování se bude lišit v závislosti na daném pořadu délka přípravy jednotlivých popisů. Na některé bude potřeba jen hodina. U některých se příprava může prodloužit až na celý týden. V příručce jsou zásady demonstrovány na několika příkladech z praxe (je použito úryvků z popisů několika filmů). Těchto demonstrací nebudu využívat, budu se soustředit pouze na popsání několika hlavních zásad. Pro srovnání nejprve uvádím zásady z irské *BCI Guidelines Audio Description* v redukované podobě.

Skutečnosti (základní prvky), které by měly být překládány:

Postavy – oblečení, fyzické vlastnosti, výrazy v obličeji, řeč těla, věk a etnická příslušnost

Prostředí – především změny scén, ostatní podrobnosti podle možností

Denní doba – např. ráno, poledne, večer, noc

Akce na scéně – akce, která se odehrává na plátně či v televizi

Zvuky a zvukové efekty – které nejsou ihned rozpoznatelné

Titulkované scény – vše co je relevantní k příběhu

Úvodní a závěrečné titulky – především záležitost amerických pořadů

Velmi podobné základní dělení obsahuje i dokument Juana Francisca Lópeze Very z Barcelony (*Translating Audio description Scripts: The Way Forward? – Tentative first stage project results*) z konference MuTra (Multidimensional-Translation), která se konala roku 2006 v Saarbrückenu. Vera dává důraz především na pět slov, jejichž obsahy by měly být popisovány: kde, kdy, kdo, co a jak. Nyní se již práce bude věnovat *Příručce audio popisu* a zásadám, které jsou v ní sepsány.

4.2.1 Přítomný čas

Divák sleduje program v reálném čase, děj na plátně / televizi se také odehrává v reálném čase, proto by mělo být v komentáři vždy využíváno přítomného času.

V momentech, kdy má komentátor více času, může poukázat na předchozí události či uvádět situace do kontextu.

4.2.2 Hierarchizace informací

Jednu z nejdůležitějších zásad tvoří hierarchizace informací. Při uvozování jednotlivých scén by se měl komentátor především snažit, aby pro diváka byly scény přehledné a neztrácel mezi nimi souvislosti. Mělo by se poukázat především na místo a čas, ve kterém se daná scéna odehrává, dále na postavu, která ní vystupuje a dále na to, co se v dané scéně odehrává. Pokud je poskytnuto méně času a prostoru pro popis, je zpravidla zkrácen na základní informace. Pro lepší orientaci je zároveň dobré vyjasnit, která postava v danou chvíli hovoří (především v situacích, kdy hovoří několik postav najednou). Kvantum informací, které jsou divákovi poskytovány, by ho neměly zbytečně zahltit a odrhnout tak jeho pozornost od sledování příběhu (neměly by narušovat atmosféru). Skutečnosti, které budou v dialogích ozřejměny, není nutné vkládat do popisu.

4.2.3 Doplnkové informace

Doplnkové informace divákovi pomáhají jako vizuální vodítka, ale nemělo by jít, jak už bylo zmíněno, o komentátorovu interpretaci dané scény. Měly by pouze předcházet nedorozumění ze strany diváka a pomoci mu lépe pochopit děj. Zároveň by se však neměly dopustit zbytečného upozornění na věc, která i vidícímu divákovi přijde nepodstatná, ale v závěru filmu by mohla nést významnou roli. Komentátor by měl dodržovat záměr autorů snímků a jednat podle jejich zamýšleného plánu (postupné odhalování příběhu). V zásadě však je na komentátorově posouzení, kdy použije jednotlivé informace, avšak nikdy nesmí prozradit zápletku! Jednotlivé postavy jsou představovány dle daného žánru. V některých případech je přínosné představit postavu na začátku, jindy v rámci daného žánru a záměru autorů filmu ponechávat její identitu ve větší tajemnosti. Pokud je ve filmu použita cizí řeč, která není doprovázena titulkovým překladem, komentátor nesmí poukázat na případné znalosti daného jazyka a scény nesmí překládat.

4.2.4 Předvídání a signalizace děje

Pokud se nenaskytne prostor pro popis, bez kterého by divák ztratil souvislosti, je přípustné signalizovat a předvídat děj. Komentátor musí danou situaci divákovi ozřejmit a použít tak popisu dříve, než situace nastane.

4.2.5 Samozřejmosti

Komentátor nesmí jednat s divákem jako s hlupákem a měl by některé skutečnosti ponechat pouze na jeho interpretaci. V situacích, které jsou pro diváka přehledné, je možnost nechat ho, aby si danou skutečnost sám domyslel. Situace se týká především popisu zvuků, které jsou divákovi známy. Komentování samozřejmostí však může být v některých případech přínosné. Záleží na komentátorovi, aby danou věc posoudil.

4.2.6 Zvukové efekty

Uvádění zvukových efektů může být vytvářeno dvojím způsobem. V prvním případě se děj popisuje před zvukovým efektem, v druhém po jeho proběhnutí. Komentátor by však neměl mluvit během zvukového efektu, pokud to situace nutně nevyžaduje, jelikož v tomto případě o něj okrádá diváka, který ho není schopen zaslechnout. Zvukové efekty, které slouží pouze k dokreslení atmosféry nebo prostředí, se nepovažují za hodné překladu, jelikož nemají výrazný dějový význam (komentátor již popsal, v jakém prostředí a co se ve scéně odehrává).

4.2.7 Vlastní jména a zájmena

Stejně pravidlo, jako v příkladě více mluvících postav, platí pro více osob, které vykonávají jinou činnost. Užívání vlastních jmen a zájmen tak slouží divákovi pro lepší orientaci v činnostech jednotlivých postav.

4.2.8 Přídavná jména, příslovce, slovesa

Popis přídavným jménem slouží divákovi k lepší vizualizaci dané postavy či předmětu. Nikdy však nesmí jít o komentátorovu interpretaci, pokud dané přídavné jméno nehraje

důležitou roli v ději či vyznění scény. Stejný význam v popisu představuje i používání příslovčí. K lepší diferenciaci slouží i výběr výstižného slovesa.

4.2.9 Barvy, etnický původ

Pokud to pro děj představuje významnou informaci, jsou do popisu zařazeny i barvy a etnický původ. Ačkoli se může zdát, že je zbytečné popisovat některým divákům barvy, které v životě neviděli, ve skutečnosti hrají barvy při charakteristice významnou roli. Jsou totiž svázány symbolikou a významy, které i osoby nevidomé od narození vnímají. Barvy a etnický původ (i fyzický vzhled) se včleňují do popisu, pokud hrají roli v zápletky příběhu (např. barva oblečení, která může být typická pro jednu z postav). Při popisu automobilové honičky je doporučováno uvést značky důležitých aut v příběhu.

4.2.10 Loga, úvodní a závěrečné titulky

Loga a úvodní titulky pořadu mohou být využívány k popisu skutečností, na které by nebyl čas před přímým začátkem programu. Některé pořady jsou však právně zavázány k popsání nejen všech log a úvodních titulků, ale i titulků závěrečných. Tyto informace však běžného diváka již většinou nezajímají. Zpracování některých pořadů přímo zabráňuje jejich popisu (rychlé rolování, rozdělení obrazu s upoutávkou na následující pořad – obě varianty běžné především v USA). Při seriálových pořadech tak komentátoři text rozdělí a postupně zhruba během týdne popíší celý tvůrčí tým.

4.2.11 Český jazyk

U českého vydání *Příručky audio popisu* se jako poslední bod objevují poznámky k češtině. Ty zahrnují informace o výslovnosti jmen zahraničních postav a míst, přechylování ženských jmen postav, rozdíly mezi videm dokonavým a nedokonavým a častějšího používání zájmen.

Existuje samozřejmě daleko více zásad, které by měl komentátor audio popisu dodržovat, avšak vždy dochází k jejich úpravě při práci na daném programu. Jako hlavní zásada z předchozího textu vyplývá, že dobrý komentátor by neměl interpretovat svoji představu o obrazu, který vidí, ale dovolit tuto činnost až samotnému divákovi. Vyjma

daných zásad, které by se jistě daly popsat a podrobněji rozebrat, záleží však i na osobnostních vlastnostech a snahách komentátora.

5 KOMENTÁTOR AUDIO POPISU

Ráda bych se nejprve pozastavila nad anglickým názvem této funkce: Audio Describer. Audio description se do českého jazyka překládá jako audio popis, ale pro osobu, která tento popis vytváří, neexistuje v češtině vhodný ekvivalent (doslovný překlad audio popisovatel není nejvhodnějším řešením). V úvahu přichází pojmenování vypravěč. Ani zde však není volba přesná. Příběh nevypráví, ale pouze ho popisuje. Překlad *Příručky audio popisu* Sjedenocené organizace nevidomých a slabozrakých ČR používá termínu komentátor. Držím se v této práci tohoto termínu, ačkoli má jistě také své limity.

„Audio popis je v Anglii vytvářen někým, koho nazýváme *Audio Describers*. Tito lidé jsou speciálně cvičeni a specializováni na popisování filmů a televizních pořadů. Komentátor je odpovědný za celý produkční proces. Kromě sepsání AP scénáře také postavení a délku textu, vyrábí audio nahrávku, v níž ve většině případů užívá vlastního hlasu. Kromě komentátorů mnoho AP sekcí, v několika postprodukčních společnostech v Londýně, zaměstnává také mnoho scénáristů, kteří jsou pověřeni sepsáním scénáře audio popisu. V některých případech se stává, že nahrávání voice-overů²⁷ je provedeno profesionálními hlasovými herci.“²⁸

Stejný význam nese tato profese i v jiných evropských zemích a USA. V České republice je komentátor také zodpovědný za celý proces nahrávání s tím rozdílem, že se pro film vždy využívá školeného herce. Samotní autoři nenamlouvají komentáře (ačkoli jsou komentátory – odtud pramení nepřesnost českého ekvivalentu).

²⁷ mluvené slovo pronášené hlasem, jehož nositel je nepřítomný v obraze

Voiceover. [online]. [cit. 2011-15-06]. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Voiceover>>.

²⁸ MEREIJN, Heijden van der. Making film and television accessible to the blind and visually impaired [online]. 2009 [cit. 2011-01-03]. Dostupné z WWW:

<<http://www.audiodescriptie.com/downloads/Making%20film%20and%20television%20accessible%20to%20the%20blind%20and%20visually%20impaired%20-%20M.%20van%20der%20Heijden.pdf>>., s. 16.

5.1 Dovednosti komentátora

Základní dovednosti dobrého komentátora by se daly shrnout do čtyř základních kategorií, které popisuje Američan Joel Snyder²⁹ ze Sdružení audio popisu (Audio Description Associates) ve své práci *Audio Description - The visual made verbal*:

1. **POZOROVÁNÍ** – komentátor by měl být dobrým a aktivním pozorovatelem. Měl by zvýšit úroveň své pozornosti a vytvořit si vizuální gramotnost, pozorovat vizuální svět s větší jasností.
2. **ÚPRAVA** – komentátoři musí vybrat a upravit, co vidí. Zvolit, co je nejvíce správné, důležité, co je obtížné pochopit a zároveň pojmout i vizuální obraz. Vše v závislosti na chápání schopností osob nevidomých a osob se zrakovým postižením. V některých případech sami tvůrci / režiséři poskytují návod v podobě způsobu, jakým je pořad vytvořen (úhel pohledu kamery).
3. **JAZYK** – obrazy musí být převedeny do slov, která jsou přesná, živá, objektivní, obsahují nápadité termíny, fráze a metafory. Komentátoři by zároveň měli usilovat o co nejjednodušší a stručný popis. Musí udržovat určitou objektivnost a pouze pomáhat lidem vidět živě. Nesmí vkládat vlastní interpretaci, mají být pouhými slovními objektivy (jako objektiv kamery, která zabírá scénu) a nechat diváka vytvořit si vlastní interpretaci na základě popisu.
4. **HLASOVÉ DOVEDNOSTI** – komentátor vytváří popis použitím svého hlasového projevu. Tím, jakou intonaci zvolí, dává skutečností určitý význam.

„Skuteční komentátoři se musí naučit znovu vidět svět kolem sebe, aby si opravdu všimli, co je možné vnímat očima a poté vyjádřili příslušné aspekty daných obrazů přesným a nápaditým jazykem a hlasovými technikami, které poskytují vizuální obraz.“³⁰

Dobrý komentátor, jak se ukazuje, by měl být dobrým pozorovatelem a citlivým ve věcech obrazu a jeho transformování do řeči. V současné době neexistuje povinnost výcviku komentátora, který by mu napomohl rozšířit jeho schopnosti. Ve Spojených

²⁹ Joel Snyder se mnoho let věnuje výcviku komentátorů

³⁰ SNYDER, Joel. Audio description. The visual made verbal. [online]. [cit. 2011-16-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.audiodescribe.com/links/AD-The%20Visual%20Made%20Verbal.pdf>>, s. 195.

státech Amerických, kde není doposud ani jedna škola zaměřena na výcvik nových komentátorů, navíc rozdělují své komentátory podle typu audio popisu, kterému se věnují (divadlo, filmy, výstavy apod.).

5.2 Komentátorský výcvik

V současné praxi není povinné, aby měl komentátor věnující se audio popisu speciální výcvik, ale tato zkušenost je do jisté míry přínosná již z hlediska přítomnosti osob, které výcvik provádějí. V mnoha případech jsou to lidé, kteří jsou obdařeni několikaletými zkušenostmi. Jedním z nejvíce uznávaných vyučujících je americký komentátor Joel Snyder, který patří mezi první komentátory na světě. S popisem začal na počátku osmdesátých let, kdy se věnoval především divadelním popisům. Je ředitelem Sdružení audio popisu (Audio Description Associates), pořádá a pravidelně se zúčastňuje workshopů (proběhly i v České republice) týkajících se audio popisu ve více než třiceti státech po celém světě.

Sdružení audio popisu nabízí krátké výcviky během workshopů, které trvají zhruba čtyřicet pět minut, a kompletní (plný) výcvik, který má délku tři dny.

Výcvik se skládá přibližně z dvaceti procent z video prezentací, z třiceti procent z přednášek a z padesáti procent z praktického výcviku. Mezi hlavní oblasti výcviku patří:

- 1) Problematika nevidomých osob
- 2) Informace z historie audio popisu
- 3) Aktivní vidění a vizuální gramotnost
- 4) Rozvoj pozorovacích a koncentračních dovedností
- 5) Správná úprava viděného
- 6) Využití slova k vytvoření významu
- 7) Vytvoření díla s vlastním audio popisem³¹

Evropská Unie pro nevidomé (European Blind Union – EBU), která v současné době sdružuje celkem čtyřicet pět evropských zemí, zveřejnila v roce 2006 výsledky

³¹ Training. [online]. [cit. 2011-20-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.audiodescribe.com/training/>>.

dotazníků³², na které jí odpovědělo dvaadvacet členských zemí. Prostřednictvím dotazníku tak došlo k vzájemné komparaci mezi jednotlivými státy. Kromě informací o poskytování audio popisu, existenci standardů v každé ze zemí, legislativních úprav týkajících se televizního a filmového vysílání, je možné se dozvědět, v jaké situaci se nacházel výcvik komentátorů. Potvrdilo se opět prvenství velké Británie nejen v množství audio popisů a poskytovaných audio popisných služeb pro osoby nevidomé a slabozraké, ale i v rámci výcvikových nabídek a kurzů pro kvalifikaci zkušených komentátorů.

Ve Velké Británii existují dva způsoby, jakými se lze vzdělávat v komentátorské profesi. Vysokoškolské vzdělání nabízí Asociace audio popisu (Audio Description Association). Magisterský titul lze získat na univerzitě Surrey, která nabízí dva studijní programy (jednojazyčné titulování a audio popis) a na Roehamptonské univerzitě v rámci studijního programu Audiovizuální překladatelství. Druhý způsob edukace interně zajišťují soukromé produkční společnosti pro své zaměstnance. Tyto společnosti opatřují popisem filmové a televizní pořady.

Z dotazníků dále vyplynulo, že zatím (rok 2006) některé evropské státy ve své zemi žádný audio popis neprovozovali (např. Island, Malta, Norsko, Řecko). Jen pět států, které zavedly audio popis, mělo vlastní či přejaté standardy AP (Belgie, Česká republika, Německo, Švédsko a Velká Británie). Jen čtyři země provozovaly výcvik audio popisu (Velká Británie, Švédsko, Německo, Itálie). Česká republika mezi ně tehdy nepatřila. Situace se do současné doby nezměnila a kromě již zmiňovaného workshopu Joela Snydera nejsou v České republice výcviky audio popisů zavedené.

Ačkoli není v současné době povinné školení či výcvik, kterým by měli před vykonáváním praxe budoucí komentátoři audio popisu projít, jeví se odborná edukace jako velmi přínosná pro samotnou kvalitu audio popisu. Nejenom, že se komentátoři seznámí s historií AP a problematikou zrakově postižených osob, ale především rozšíří své dovednosti v rovině praktické. Tak jak existují odlišnosti v komentování divadelních představení, výstav, filmů a jiných druhů umění, existují i jistá specifika pro popis jednotlivých filmových a televizních žánrů, typů divadelních produkcí, muzeí a výstav.

³² PESCOD, D., PETRÉ, L., PORTLOCK, S., Questionnaire – The future of access to television for blind and partially sighted people in Europe. Dostupné z WWW: <<http://www.euroblind.org/working-areas/access-to-information/nr/63>>.

6 SPECIFIKA POPISU TELEVIZNÍCH A FILMOVÝCH ŽÁNŘŮ, TYPŮ DIVADELNÍCH PRODUKČÍ, MUZEÍ A VÝSTAV

Nejen standardy se zaměřují na způsob, jakým vytvářet kvalitní audio popis. U různých druhů žánrů existují různé druhy popisů. V rámci televizních a filmových žánrů budu vycházet z *Příručky audio popisu*, která se zaměřuje jen na některé z nich. Při návštěvě Apogea mi bylo sděleno, že některé filmové žánry (např. horor) se ani nepopisují.

U divadelních produkcí, muzeí a výstav pro změnu čerpám z již zmiňované publikace *Standards for Audio Description and Code of Professional Conduct for Describers* vydané americkým Sdružením audio popisu. Opět nejsou rozebrány všechny typy divadelních produkcí. Z nastíněných se však dá lehce odvodit popis ostatních.

6.1 Televizní, filmové žánry a jiné související skutečnosti

Příručka audio popisu mylně zařazuje pod jednotnou kapitolu Žánry i témata, které se týkají jiných skutečností, ačkoli je v nadpisu prezentováno, že jde o druh žánru. Proto budu ve své práci používat odlišného dělení. *Příručka* se nevěnuje všem žánrům, ale pouze několika vybraným.

6.1.1 Muzikál

Muzikály jsou plné písní, které si diváci rádi poslechnou bez komentátorova hlasu, jenž popisuje kostýmy a tanec. Je tedy velmi obtížné nalézt místo, kam popis umístit. Existují tři varianty, jak tento problém vyřešit. Pokud je před samotnou písní, komentátor umístí svůj popis předem. V druhém případě vhodně volí místa, kdy promlouvá během hudebního čísla. Třetí variantou je nekomentovat vůbec daný výjev. Záleží na komentátorovi, jakou variantu zvolí. Taneční čísla se nepopisují krok po kroku, ale je kladen důraz na zachycení celkové povahy a dojmu.

6.1.2 Nekonečný seriál – mýdlová opera

Seriály jako například americký Dallas či české Velmi křehké vztahy jsou prototypem seriálů tzv. mýdlových oper. Vyznačují se především rychlými dialogy a velkým množstvím postav. Je obtížné vložit kvalitní audio popis mezi jednotlivé dialogy, aby vypovídal i o vizuálně barevnějším obrazu. Jednotlivé postavy jsou předem komentátorem představovány. Je důležité popsat především jejich fyzický vzhled. Pravidelní diváci již pak své hrdiny poznají podle hlasu, neuvádí se proto všechny postavy před začátkem každého dílu. Tento prostor se může lépe využít ke shrnutí předešlé epizody.

6.1.3 Přírodovědný dokument a dokument o aktuálních tématech

Přírodovědné dokumenty jsou koncipovány většinou na podobné bázi. Filmaři dávají prostor vizuální stránce (zvířata, příroda apod.), která je již doplněna o vypravěče. Tyto pořady jsou velmi oblíbené u uživatelů audio popisu. Tempo je pomalejší a zaměření na vizuální stránku dává možnost mezi komentáři vypravěče vložit popis komentátora AP. Blíže se popisují pouze zvířata, která jsou exotičtější, a tak si je divák nemůže dobře představit (není nutné popisovat např. psa, který je všem známý).

Oproti tomu jsou dokumenty o aktuálních tématech nabity množstvím dialogů, kdy je velmi obtížné mezi ně vložit audio popis.

6.1.4 Sportovní a živě přenášené akce

Sportovní a živě přenášené akce jsou společně s komediemi nejtěžšími z možných pořadů, které se opatřují audio popisem. Úskalí se objevuje především v běžném sportovním komentátorovi. Komentátor audio popisu tak nemůže tušit, kdy jeho kolega začne mluvit a kdy se odmlčí. V některých případech je původní komentář tak vyčerpávající, že dodatečný audio popis již není kam vložit a pokud ano, působí pak komentář na diváka nepřetržitě a je vyčerpávající a matoucí. Běžní komentátoři nejsou vybaveni znalostmi o potřebách audio popisu pro osoby zrakově postižené, proto se jejich popis většinou zaměřuje na hráče (kdo má míč, puk, historie jejich života). Je možné odstranit původní zvukovou stopu a ponechat pouze hlas komentátora audio popisu. Tím se však zcela ztratí atmosféra, jelikož se vymaže i zvuková stopa fanoušků a jiných elementů, které danou akci provázejí.

Záznamy zápasů jsou poté nasazovány do programu téměř ihned po jejich skončení, proto neexistuje dostatek času na jejich AP. Popis sportovního utkání navíc vyžaduje použití velkého množství slov.

6.1.5 Dětské pořady

Pro některé nejmenší děti je audio popis zcela nedostupný (přidružená postižení). Pro ostatní hraje významnou roli hudba, která je v dětských pořadech využívána. Komentář by proto do ní neměl zasahovat. Pokud je zásah důležitý, mělo by se využívat mezer mezi slokami či při opakování refrénu. Mluva komentáře by měla odpovídat věkové skupině pořadu a hlas by se měl přizpůsobit jeho atmosféře. V případě animovaných pořadů by měl být zdůrazněn typ a způsob animace. Starší děti již vyžadují co nejméně audio popisu u pořadu. V období pubescence jsou u mladých velmi oblíbené televizní seriály, jejichž specifika již byla popsána.

6.1.6 Komedie

Komedie, jak již bylo zmíněno, tvoří jeden z dvojice pořadů, které jsou nejobtížnější popisovatelné. Komentář by měl odrážet dění na scéně a zároveň obsahovat humor. Tzv. sitcomy představují největší úskalí. Jsou totiž doplněny o autentický či umělý smích, který následuje po vizuálním či situačním vtipu. Divák audio popisu tak většinou nepocítuje synchronní reakce společně s publikem. Komentáře jsou většinou nahrány přes smích, to však opět okrádá diváka o společnou atmosféru s „fiktivními - smějícími se“ diváky. Komentátor by měl připravit popis, který je sám o sobě pro diváka přitažlivý. Při popisu humoru velmi záleží na využití pauz a volbě jednotlivých slov tak, aby působily opravdu komicky a splnily tak záměr autora pořadu. V případě čistě vizuální komiky nejsou pořadu většinou vůbec vhodné k audio popisu, jelikož je velmi obtížné vtáhnout diváka do děje.

6.1.7 Jiné skutečnosti spojené se specifiky audio popisu

U přípravy popisu celovečerního filmu se doporučuje komentátorovi, aby si zjistil, zda jde o první vysílání či reprízu. Dále by si měl zajistit údaje, které se daného filmu týkají (autoři, režisér, herci apod.).

V případě uvedení cizojazyčného filmu nebývá doplněn o audio popis. Výjimku tvoří země, kde cizímu jazyku obyvatelé státu rozumí (např. druhý úřední jazyk), jinak se jeví AP jako zbytečný. Při uvedení cizojazyčného filmu je tento film většinou opatřen titulky. Běžnou praxí bývá nadabování filmu, kdy je snímek přístupný dodatečnému audio popisu.

Erotické a násilné scény, které se v pořadech či filmech objevují, vyžadují citlivý přístup od komentátora. V případě erotických scén je větší důraz kladen na popis svádění, které vedlo k erotické scéně, než popis samotné scény. Atmosféra, která je popisem nastavena, je pak dále rozvíjena zvukovými efekty a hudbou. Komentátorům popis by neměl být nezaujatě chladný, sentimentální, ale ani hrubý. Měl by se také vyvarovat trapnosti, která by mohla v divácích vyvolat smích. Dosažení trapnosti či uvedení do rozpaků také není účelem. Pokud druh erotiky hraje dějově významnou roli, měl by být divákovi sdělen. K vytvoření erotického napětí lze využívat pauz, kdy divák jednotlivé obrazy patřičně zpracuje. Násilné scény, jimž se zrakově postižený divák nemůže vyhnout, jelikož jako vidící divák jednoduše nemůže odklonit zrak, by měly být popisovány s ohleduplným volením slov, která by ochránila diváka před pocity nevolnosti a rozrušení (pokud to ovšem opět není záměrem filmových tvůrců).

Každý z filmových a televizních žánrů vyžaduje trochu jiný přístup, pokud má být opatřen audio popisem. Některé žánry jsou příliš naplněny dialogy, v jiných na druhou stranu převládá vizuální stránka. V některých případech záleží na přístupu samotných autorů pořadu či filmu, jakým způsobem vytvořili své dílo. U jiných děl je již pevně zavedený způsob jejich vzniku. Komentátor by měl vždy počítat s daným žánrem a svůj popis mu přizpůsobit.

6.2 Živé komentování

Uplatňuje se u všech druhů umění, která se vytvářejí a odehrávají přímo před zraky diváků. Jednotlivé produkce jsou unikátní a neopakovatelné. Při reprízách se vždy dané představení liší od všech předchozích. Do živého komentování patří všechny typy divadelních představení (činohra, hudební divadlo, taneční divadlo).

6.2.1 Základní doporučení

Komentátor by se měl vyvarovat během popisu upozorňování na směry (vpravo, vlevo), ale rovnou diváka seznámit se scénou a dále používat přímé pojmenování (např. kancelář, koupelna). Dále by se měl vyvarovat divadelního odborného jazyka a názvů technického vybavení divadla.

V některých případech divadelní produkce využívají dvou komentátorů. První komentátor připravuje pro diváky informace, které jim sdělí před začátkem představení a během přestávky. Druhý komentátor pak popisuje samotné představení.

Úvodní informace, které si komentátor dopředu připraví, slouží k poskytnutí náhledu na skutečnosti, které nebudou moci být z časových důvodů ozřejměny během představení. Divákům je popsána scéna, kostýmy a fyzický vzhled jednotlivých postav, načrtnut děj a role postav v něm, taneční pohyby, typická gesta, která se objevují u postav, rekvizity, které se objeví na scéně atd. Úvodní slovo by nemělo přesáhnout pět až deset minut. Zároveň je doplněno o poznámky o autorech inscenace (autor, režie, herci atd.). Zrakově postiženému divákovi komentátor přiblíží i publikum, které společně s ním sedí v hledišti.

Pokud se během představení změní scéna, komentátor je povinen změnu oznámit a dostatečně popsat scénu novou. Divák stále nezapomíná, že je v divadle, proto s jednotlivými změnami již předem počítá. Zároveň však musí být stále udržován dojem divadelní iluze (pokud ovšem povaha samotného představení tuto iluzi úmyslně nenabourává).

6.2.2 Pohybové divadlo

Mezi pohybové divadlo patří balet, pantomima a tanec. Hlavní význam je předváděn skrz řeč těla. Popis by měl především odrážet jeho celkovou povahu, výraz představení. Zohledněna by měla být nálada, témata, hlavní myšlenky, děj příběhu. Komentátor by se měl snažit jednotlivé prvky popisovat v celkové šíři jednotlivých pohybových výstupů (jak jsou vytvářeny). Při úvodních informacích může komentátor seznámit publikum s terminologií, která bude používána v průběhu popisu (například u baletu mají jednotlivé pohyby své názvy). Mimo to by měl být divák seznámen s typem divadelního představení a z čeho vychází, aby měl možnost být předem srozuměn s jeho pohybovou povahou.

Nevýhodou pohybového divadla je rychlost jeho přeměn. Při některých scénách, které obsahují mnoho tanečníků, se mohou jednotlivé skupiny vyjadřovat jiným pohybem než

ostatní, a to ve stejný okamžik. Proto je důležité, aby komentátor zohlednil celkovou atmosféru a popisoval nejdůležitější elementy pohybu. Divákovi by mělo být umožněno poskládat si celkový obraz a mít přístup především k částem, které jsou důležité pro obsah a děj celého představení.

Při pohybu jednotlivých postav by si měl komentátor všimnout jednotlivých částí těla, předvídat pohyby, všimnout si energie, která z herce plyne, rychlosti jeho pohybů a jaký prostor pohybem zaujímá. Měl by zároveň vystihnout celkovou povahu stylu choreografa představení. Obojí pak vytváří vizuální obraz celého výjevu. Komentátor by neměl předpokládat, že hudební doprovod dostatečně vykreslí pro diváka obraz, který se odehrává na scéně.

V některých divadlech bývá zvykem umožnit divákům před představením rozhovor s tvůrci a tanečníky, kteří jim mohou poskytnout cenné informace k pochopení a uchopení daného divadelního kusu.

6.2.3 Hudební divadlo

Mezi žánry hudebního divadla řadíme operu, operetu, muzikál a zpěvohru. Komentátor hudebního divadla má přípravu na popis ztíženou skutečností, že přípravných zkoušek bývá podstatně méně než u jiných divadelních produkcí. Dodatečné informace by si měl tedy opatřit nejlépe ze záznamu stejného kusu uvedeného jiným divadlem. Měl by se však předem informovat o vzhledu scény, kostýmů a o úpravách, které divadlo uskutečnilo.

Opery jsou většinou uváděny v cizím jazyce s titulky. Komentátor si musí předem projít scénář titulků, aby mohl vybrat, které věty jsou pro diváka klíčové, vzhledem ke skutečnosti, že bude muset hovořit přes zpívající postavy. Doporučuje se však shrnout informace ještě před pěveckou částí a přisun informací dodávat především během recitativů. Během známých árií se nedoporučuje vůbec popisovat, pokud to není životně důležité. Kazila by se tak celková atmosféra představení a komentátor by tak oslabil divákovo vtažení do představení.

6.2.4 Muzea a výstavy

Audio popisy muzejních a jiných výstav jsou složeny z komentáře vizuálního obrazu a textu, který byl k výstavě vydán. Do komentáře by měly být zahrnuty popisky a vysvětlení, která jsou k exponátům pořizována, celkové prostorové rozvržení jak místnosti

(včetně vybavení a zařízení), tak samotných exponátů. Komentátor by měl být opět předem seznámen s výstavou a měl by používat vhodně vybrané informace (celkový obraz je vždy důležitější než nepodstatné detaily). Měl by využívat již předem připravených popisků k jednotlivým exponátům.

Vždy je důležité komentovat exponát z pozice pozorovatele (návštěvníka). U každého exponátu by měl být před jeho samotným popisem uveden do kontextu celé výstavy. Nejlepším řešením je začít popisovat od celku k detailům, pokud ovšem některý detail na sebe nestrhává pozornost, kterou by mu nejprve věnoval i vidící návštěvník. Aby nebyl posluchač zmaten, měl by si komentátor předem připravit jednotlivé komentáře s ohledem na návaznost a plynulost popisu. Popisuje se např. typ, velikost, barvy, materiál, hloubka pole atd. U exponátů, které jsou dvojdimenzionální se postupuje při popisu od předu přes prostředek až na pozadí (od nejbližšího až po nejvzdálenější), od shora dolů a zleva doprava.

Je patrné, že některé typy televizních pořadů jsou náročnější na komentátora a celkovou výrobu audio popisu. Mohou poskytovat mnoho prostoru pro popis či jsou zaplněny dialogy. Komentátor musí předem umně připravit jednotlivé popisy tak, aby vždy odpovídaly danému žánru.

Divadelní představení jsou náročná především na délku přípravy. Komentátor musí předem shánět informace, které použije během představení. Zároveň by měl být velmi citlivý ve výběru a množství slov, načasování a být připraven na událost, která se odehraje tady a teď. Živé komentování se od popisu filmů a televizních pořadů liší především v možnosti zpětné korekce chyb, která není u živého komentování možná.

Technicky velmi náročná je nejen výroba samotného audio popisu, ale i výsledná snaha dostat hotový (či připravený) produkt přímo ke zrakově postiženému divákovi. Zde je nutno brát v potaz technické vybavení nejen výrobců, ale i příjemců popisu.

7 TECHNICKÉ ZAJIŠTĚNÍ AUDIO POPISU

Audio popis je pro diváka přístupný různými formami, které jsou vázané na rozvoj technologie v posledním desetiletí. Dostupnost je spojena s jednotlivými formami technického poskytování. Rozdíly se objevují i v jednotlivých typech umění. Následující dělení se bude soustředit na celosvětovou praxi, která vychází především z prostředí Velké Británie a USA. Jedná se o metody, které byly do současné doby vyzkoušeny. Samozřejmě existují i jiné formy, jak se dá zajistit přístup k audio popisu. Při dělení budu vycházet z dokumentu Světové unie nevidomých (World Blind Union) *World Blind Union Toolkit on providing, delivering and campaigning for audio description on television and film*³³. V české republice je přístup omezen pouze na DVD s audio popisem (filmy, seriály a divadelní představení).

7.1 Televize

V rámci televizního vysílání existují tři varianty, které umožňují osobám se zrakovým postižením přístup k programům s audio popisem.

7.1.1 Broadcast mix / Receiver mix

Broadcast mix (mix, který je vysílán) je ve výsledné fázi tvořen původní audio stopou, která je doplněna o stopu audio popisu. Takovýto mix je smíchán předem ve studiu a je vysílán vedle původního (normálního) audio záznamu pořadu. Příjemce si na svém ovladači nebo v televizním menu zadá, jakou zvukovou stopu chce přijmout (tlačítko audio popisu) a takovou stopu mu televizní přijímač poskytne.

Receiver mix (mix, který je přijímán) je alternativou předchozího řešení. Od odesílatele jsou vysílány dvě zvukové stopy (původní audio stopa a stopa s audio popisem). Nejsou předem mixovány. Divák si může navolit, jaké zvukové stopy využije (popřípadě zmixuje). Výhodou tohoto řešení je libovolná nastavitelnost hlasitosti u audio popisu a zároveň

³³ Dostupné z WWW : <http://www.worldblindunion.org/en/our-work/campaigns/Pages/AccessToTechnology.aspx>.

možnost přijmutí audio popisu prostřednictvím sluchátek. Tak mohou společně sledovat pořady jak vidící diváci, tak osoby se zrakovým postižením.

7.1.2 Skrytý a otevřený audio popis

Skrytý a otevřený audio popis je v zásadě podobný otevřeným a skrytým titulům, které jsou poskytovány pro osoby se sluchovým postižením. Oba předchozí mixy se dají zařadit pod skrytý audio popis, jelikož jsou zcela odděleny od druhé (hlavní a původní) audio stopy. Hlavní rozdíl mezi otevřeným a skrytým audio popisem vězí v možnosti volby diváka, zda daný popis přijme, či nikoli. V případě otevřeného popisu nemá na výběr. Může přijmout pouze audio popisovanou verzi zvukové stopy. Tato forma se využívá především u televizních programů v zahraničí, které jsou samy o sobě zřízeny pro zrakově postižené osoby (např. The Accessible Channel v Kanadě).

7.1.3 Vedlejší zvukové programování

Vedlejší zvukový kanál se týká pouze analogového vysílání. V dřívějších dobách bylo možné i v České republice spustit program, který měl možnost výběru mezi dabingem, původní cizojazyčnou stopou a společnou verzí obou zvukových stop. Tímto způsobem je pak možné vysílat a přijímat audio popis. V moderní době však většina zemí již přešla z analogového na digitální vysílání.

7.2 Audio popis přístupný online

Televize či internetové servery umožňují na svých stránkách sledovat videa a televizní pořady přes internet. Je běžnou praxí, že některé televize vysílají pouze přes internet (tzv. internetové televize). Kromě připojení prostřednictvím televize je možné spustit program i přes televizní obrazovku. V roce 2009 byl takovýmto první projektem BBC iplayer (poskytuje televizní a rádiové služby).

7.3 Kina a DVD

Audio popis připravovaný pro projekce v kinech by měl být předem připravený a synchronizovaný s původní zvukovou stopou snímku (běžná praxe u předem natočených pořadů u televize a filmů). Hlavní problematika vysílání v kinech se týká především technické nevybavenosti jednotlivých kin. Technika musí zajišťovat přenos audio popisu do infračervených sluchátek, která by kina měla divákům zapůjčit. Prostřednictvím propojení zvuku se sluchátky pak každý divák může ovládat výběr mezi jednotlivými zvukovými stopami.

Mnoho filmových studií ještě před několika lety opatřovalo audio popisem zvlášť filmové projekce určené do kina a verze, které jsou později vydány na DVD. Postupem let však přestaly zbytečně s dvojím popisováním a audio popis, který byl vytvořen pro kina, využili i při vydání snímku na DVD. Průkopníky se stala Velká Británie, která takto opatřila obě projekce prvního dílu Harryho Pottera (Harry Potter and the Philosopher's Stone, r. Chris Columbus, 2001)

7.4 Divadelní představení

Divadelní představení jsou technicky v zásadě podobná popisům filmů. Opět se využívá sluchátek, do kterých je audio popis vysílán. Na rozdíl od již neměnného filmu však živé divadelní představení (nemyslí se záznamy) jsou obtížné z hlediska časové nejistoty. Časový kód, který film obsahuje, se u divadelního představení nevyskytuje. Proto je vždy na schopnostech komentátora a jeho znalostech příslušné divadelní inscenace, aby divadelní představení zručně popsal.

Je zřejmé, že audio popis je pevně svázán s technologickým rozvojem, který jeho možnosti posunuje s každým rokem stále k lepší kvalitě a větší dostupnosti. Jedním z nejlepších výhod současného stavu je využití sluchátek, která nevylučují přítomnost jak vidících, tak zrakově postižených na stejné kulturní akci či doma u jedné televize, aniž by se vzájemně omezovali ve svém prožitku z umění. Rozvoj internetu navíc dokazuje, že již za několik let budou moci osoby zrakově postižené sledovat audio popis televizních pořadů přímo z domova. V rámci České republiky však musíme smutně konstatovat, že zaostává

za americkým a anglickým poskytováním audio popisu. Jedinou přístupnou formou jsou DVD s filmy a divadelními představeními.

PRAKTICKÁ ČÁST

8 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Výzkumné šetření vychází z dotazníků, které byly poskytnuty jak osobám zrakově postiženým, tak osobám bez zrakového postižení (dále jen osoby vidící). Obě skupiny sledovaly totožný film *Cesta do pravěku* režiséra Karla Zemana z roku 1955 s audio popisem vyrobeným v roce 2004 Občanským sdružením Apogeum.

8.1 Úvod

Pro své výzkumné šetření jsem si vybrala vzájemnou komparaci přístupu k audio popisu a jeho vnímání osobami zrakově postiženými a vidící společností. Informace z teoretické části jsem aplikovala na malý vzorek šesti lidí (tři vidící a tři zrakově postižení), kteří si nejprve poslechli audio verzi filmu *Cesta do pravěku*, která byla opatřena audio popisem. Nesnažila jsem se o kvantitativný výzkum, ale pouze o náhled na názory dvou skupin, které mohou (nebo nemusí) vnímat audio popis odlišně.

Audio popis snímku *Cesta do pravěku* (r. Karel Zeman, 1955) pochází z produkce Občanského sdružení Apogeum z roku 2004. Při mé osobní návštěvě Apogea jsem pro účely bakalářské práce obdržela vzorek audio verzí několika popisů na CD. Materiál *Cesty do pravěku* jsem použila se svolením Občanského sdružení Apogeum. Ráda bych zdůraznila, že kopie jsem nijak nevyužila k vlastnímu peněžnímu obohacení, ale pouze k potřebám výzkumného šetření.

8.2 Výzkumný vzorek, metody šetření, cíle

Výzkumný vzorek pro mě představovali tři osoby se zrakovým postižením, které jsem oslovila v Knihovně a tiskárně pro nevidomé K. E. Macana v Praze. Dvěma z nich jsem osobně předala vypálené CD s audio verzí filmu *Cesta do pravěku*. Třetí dotazované osobě jsem předala CD prostřednictvím jeho manželky. Při předávce jsem je informovala, aby si

snímek poslechli a požádala jsem je o emailový kontakt, kam jsem jim později zaslala vytvořený dotazník. Podařilo se mi zjistit pouze věkové údaje. Informace o typu zrakového postižení mi dotazovaní nesdělili, ačkoli jsem je o to žádala.

1. dotazovaný: 17 let
2. dotazovaný: 46 let
3. dotazovaný: 52 let

Druhou skupinu dotazovaných tvořili tři vidící osoby, kterým jsem opět předala CD a poté jim odeslala dotazník prostřednictvím emailu.

4. dotazovaný: 24 let
5. dotazovaný: 27 let
6. dotazovaný: 50 let

Otázky obou dotazníků byly s menšími odchylkami koncipovány téměř totožně. Některé otázky se mírně odlišovaly v závislosti na dotazované skupině, ale byly upraveny tak, aby vzájemně korespondovaly.

Jak již bylo řečeno, nesnažila jsem se o kvantitativní výzkum. Využila jsem klinickou metodu dotazníku a logickou analýzou odpovědí jsem vyhodnotila výsledek. V čem jsou názory a dojmy obou skupin společné a v čem rozdílné. Z hlediska mého bádání v této bakalářské práci, zjištěných informacích a studia filmové vědy, jsem logickou analýzou vyhodnotila závěry u odpovědí na každou otázku.

Cílem bylo zjistit u obou malých skupin jejich celkový přehled o problematice audio popisu, jejich názor na něj, způsob a kvalitu vnímání audiovizuálního snímku s popisem a jejich následné shrnutí dojmů z poslechu. Především mě zajímalo, jak se jednotlivé standardy a metody, které se používají při tvorbě audio popisu a jiné skutečnosti, které jsou popsány v teoretické části této práce, odrážejí v praxi. Může být audio popis přínosný pro obě skupiny? Jak se liší jejich vnímání filmu s audio popisem?

Ráda bych ozřejmila, že poskytnuté filmy byly pouze audio verze, které obsahovaly jak původní zvukovou stopu, tak dodatečnou stopu audio popisu. Obě byly ve studiu složeny dohromady. Nevyužila jsem možnosti úplného audiovizuálního díla, jelikož jsem chtěla docílit u vidící skupiny stejného pocitu jako u skupiny zrakově postižených. Tedy zamezit jim film shlédnout očima. V souvislosti s tím, že všichni dotazovaní poslouchali snímek z prostředí domova, neměla jsem tedy možnost mít přehled, zda by vidící skupina

neporušila pravidla a snímek opravdu neviděla. Takto měli obě skupiny stanoveny rovné podmínky.

8.3 Vyhodnocení odpovědí

Rozhodla jsem se vyhodnocovat jednotlivé otázky zvlášť. Jsou seřazeny podle pořadí, v jakém se objevovaly v dotazníku. Nejprve bude zařazena otázka z dotazníku, která se objevila u zrakově postižených a následně odpovědi z dotazníků. Druhá otázka pak bude z dotazníku od vidících dotazovaných. Při uvádění odpovědí budu dodržovat pořadí, v jakém byli dotazovaní uvedeni v předchozí kapitole. Konečný výsledek se poté objeví až v samotném závěru výzkumného šetření.

1. Jak často si půjčujete filmy s audio popisem? Můžete uvést nějaké příklady filmů, které jste již viděli? Případně jaký žánr preferujete.

1. Vzhledem k tomu, že filmy s audio popisem jsou málo dostupné a je jich poměrně málo, tak 3x do roka. Např. Staré pověsti české, U nás na farmě....
2. Málo. Nepamatuji si, které filmy jsem měl půjčené a které mi komentovali přátelé.
3. Ne mnoho. Už si nepamatuji jaké. Půjčuji si spíš audio knihy.

Jak často sledujete filmy (cca v rozmezí týdne)? Jaký žánr preferujete?

4. Asi 4 za týden, hlavně romantické a thrillery.
5. Každý den (1 – 2 filmy); thriller, komedie.
6. 7x v týdnu, romantické, cestopisné dokumenty, jakékoli slátaniny.

Z výsledných odpovědí je patrné, že vidící skupina dotazovaných sleduje filmy daleko častěji. Vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o audiovizuální díla a obrazová složka bývá mnohdy dominantní, jsou odpovědi vcelku předvídatelné. V poměru s filmy, které byly opatřeny audio popisem, má vidící divák větší možnost výběru z nabízených žánrů, tedy i větší přístup a možnost častěji film sledovat.

2. Sledujete i filmy bez audio popisu? (případně v jakém měřítku cca za týden)

1. Podle času, ale zhruba 1x týdně s kamarády. Sama filmy moc nesleduji, protože na některé části je potřeba vidět, jsou pantomimické.

2. Málo.
3. Jen občas. Jsou pro mě složité na pochopení.

Setkali jste se již s filmem s audio popisem?

4. Pouze ve škole, spíše jsem jen věděla o existenci.
5. Ne.
6. Ne.

Snímky bez audio popisu jsou pro osoby zrakově postižené problematické především na srozumitelnost. Vše není pochopitelné, některé scény jsou pouze doprovázeny hudbou. V souvislosti s odpovědí dotazovaného č. 2 u první otázky se ukazuje, že kromě audio popisu je druhým hlavním komentátorem zrakově postiženého jeho okolí (přátelé a rodina). Vidící skupina dotazovaných se s audio popisem většinou nesetkala (mnohdy ani z doslechu).

3. Jaké jsou pro Vás osobně rozdíly ve sledování filmů s audio popisem a bez audio popisu (negativa i pozitiva)?

1. S audio popisem, můžu z nich vyčíst vše, sleduji je sama, ale bez popisu s kamarády – třeba v kině.
2. S audio popisem je to mnohem lepší.
3. Popis mi umožňuje pochopit vše, bez audio popisu to je obtížné.

Jaké jsou pro Vás osobně rozdíly ve sledování filmu s audio popisem a bez audio popisu (negativa i pozitiva – např. týkající se fantazie, omezení či výhod pro vidícího diváka)?

4. Musím přiznat, že mi chvílemi unikala pozornost a oči se mi upírali ke všemu kolem. Fantazie zřejmě byla aktivnější než když sleduji běžný film ale zrovna v případě filmu Cesta do pravěku jsem si některé věci ani moc představit neuměla (jednotlivé dinosaury).
5. negativa: nedostatečný popis prehistorických zvířat
pozitiva: podněcuje fantazii (podobně jako rozhlasové inscenace), může fungovat podobně jako rozhlas. Inscenace jako pozadí (není třeba tak soustředěná pozornost)
6. Audio popis je rozhodně přínosem při sledování filmů, zejména u nevidomých.

Audio popis umožňuje zrakově postiženému sledovat film téměř jako vidící společnost (myšleno v rámci informací plynoucích z filmu). Vidící skupina potvrzuje, že audio popis jim podněcuje fantazii a u některých se zvyšuje i pozornost. V souvislosti s odpověďmi dotazovaných č. 3 a 5. v otázce č. 10 a dotazované č. 1 v otázce 11 se ukazuje, že nevýhodou audio popisu *Cesty do pravěku* je nedostatečný popis prehistorických zvířat.

4. V případě zavedení audio popisu do televizního vysílání, jaký typ televizních programů by jste uvítali s audio popisem?

1. Já si myslím, že by bylo ideální udělat jeden zvláštní program, který by byl výběrem z více televizních stanic. Bylo by tam ze všeho něco – filmy, publicistika.....
2. Historické filmy, psychologické, dokumenty.
3. Cestopisy, dokumenty, filmy

V případě zavedení audio popisu do televizního vysílání, sledovali byste pořady s audio popisem? A pokud ano, tak jaký typ programů?

4. To si pravdu nejsem jistá ale možná bych to využila třeba při činnostech jako vaření či úklid kdy obvykle mám zapnutý nějaký film a občas musím přerušit práci a jít se dívat na obrazovku. Patrně bych využila spíše lehčí žánry (romantické komedie atd.).
5. Pravděpodobně ano, nejspíš filmy. Audio popis sledování děje filmu nijak neruší.
6. Asi ne, mám TV za zády.

Až na č. 6 všechny ostatní dotazované osoby by uvítali zavedení audio popisu do televizního vysílání. Všichni zároveň preferují především filmy. Dva dotazovaní se zrakovým postižením by si přáli i audio popis u dokumentů. Objevily se zde dvě zajímavé odpovědi. Dotazovaná č. 1 poukázala na možnost vytvoření samostatného vysílacího kanálu (zmiňuji v teoretické části této bakalářské práce v souvislosti s Accessible Channel, který je provozován v Kanadě). Dotazovaná č. 4. odpověděla, že by sledovala filmy s audio popisem během vykonávání domácích prací (opět zmíněno v teoretické části této práce v kapitole Co je audio popis a komu je určen), kdy potvrdila výzkum, který se objevuje v práci Mereijna van der Heiden.

5. Byl Vám příjemný hlas komentátorky filmu Cesta do pravěku či Vám v něčem vadil? (pokud ano, tak čeho se výhrady týkají – např. rychlost, melodie, výslovnost atd.) – stejná otázka pro obě skupiny

1. Ano dobré, pro mě je důležitý hlavně stručný a jasný popis s dobrou artikulací a ne -zbytečně pomalý.
2. Nic mi nevadilo.
3. Příjemný. Stručnost komentáře byla příjemná.
4. Obecně mám raději mužský hlas, ženský mi není tolik příjemný. Nicméně jsem oceňovala, jak se moderátorka snažila dávat do projevu i prvky podporující napětí. Občas mi ale přišlo, že i jí to nudí.
5. Hlas komentátorky byl příjemný a kultivovaný.
6. Hlas komentátorky filmu „Cesta do pravěku“ byl příjemný, i když monotónní. Byl málo dramatický a působil nezúčastněně

Zatímco osoby zrakově postižené preferují jasný a stručný komentář, vidící skupina se pomyslně rozdělila na dvě podskupiny. Polovina kritizovala monotónnost, druhá naopak oceňovala občasné napětí v hlase komentátorky. Vybraná komentátorka však barvou hlasu byla příjemná většině.

6. Pokuste se ve zkratce převyprávět příběh filmu. Byli jste již s dějem dopředu obeznámeni? – stejná otázka pro obě skupiny

1. Ne děj jsem neznala. Český film z padesátých let o čtyřech chlapcích, jež se vypraví do pravěku hledat trilobity. Je to příběh z Petrova deníku, z prázdnin, kluci našli u jeskyně zkamenělého trilobita a Jirka nechápal že už nežijí. Kluci proto navštívili muzeum a rozhodli se že poplují do té jeskyně a věří že se dostanou do těch starých dob. Povede se jim to a tak procestují dobu ledovou, třetihory, druhohory a dostanou se až do prvohor kde žijí oni trilobiti. Popisují všechny doby jimiž procházejí + popisují různá zvířata která potkávají.
2. Film znám z dětství, děj s komentářem je snadno pochopitelný.
3. Děj jsem neznal. Bylo to o chlapcích, kteří se na loďce skrz jeskyni dostali do doby ledové, třetihor a druhohor a potkávali nejrozumnější pravěká zvířata.
4. Věděla jsem jen, že je to o nějakých klucích a podle názvu jsem pochopila, že se vydají do pravěku. Mám pocit, že ten film moc děj nemá, prostě si na

lodičce dostali hloub a hloub do historie a celou dobu se něčemu divili a snažili se u toho neumřít. Byla jsem ráda, když tam vynadali tomu Jirkovy, že se zatoulal nezodpovědně do bažiny, protože tam alespoň byla nějaká pro mě zajímavá vztahová interakce.

5. Snímek vypráví o skupině čtyř chlapců, kteří se vypraví do historie, aby nejmladšímu členovi (Jirkovi) objasnili, jak vznikl a proměnil se život na Zemi. Na loďce proplouvají jednotlivými obdobími (prvohory, druhohory atd.) a zažívají různá dobrodružství spojená se specifickou flórou a faunou toho kterého období. Příběh začíná nálezem zkameněliny trilobita a končí v období siluru nálezem živého trilobita.

S dějem jsem byla předem obeznámena (film jsem jako malá viděla)

6. Příběh filmu by se dal shrnout jako přírodopisně naučný film pro základní školy. Čtyři chlapci se vydají na lodičce proplout jeskyní, na jejímž konci se jako zázrakem objeví pravěk. Ať s loďkou či bez, prostupují krajinou, která se mění s postupující cestou od „nebližší“ prehistorie země, směrem k jejím počátkům, tj. k počátkům života na zemi. Jeden z chlapců čte ve filmu deník, který si psal na této dobrodružné výpravě a toto vyprávění je obsahem filmu.

Tento film jsem slyšela poprvé

Audio popis ukázal u obou skupin dobré porozumění příběhu. Podle shrnujících vyprávění můžeme usoudit, že děj byl přehledný. Dotazovaní č. 2 a č. 5 viděli film již v dětství.

7. Kolik postav se ve filmu objevilo? Byly Vám jasné jejich charaktery? – stejná otázka pro obě skupiny

1. 4 kluci + vypravěč
2. Naprosto.
3. Čtyři hoši. Charaktery mi byli srozumitelné.
4. Postavy tam byly 4 ale zajímavé, tak abych si všimla jejich charakterů mi přišli jen dva (Petr a Jirka). Ale Petr byl takový Mirek Dušín a ostatní se ho snažili dost napodobovat.
5. Čtyři chlapci, jejich charaktery byly zcela jasné.

6. Čtyři chlapci. Nejmladší Jirka byl dítě, ostatní tři byli přemoudřelí dospělí špti.

Charaktery i počet postav byly pro dotazované přehledné.

8. V jakých místech se snímek odehrával? Byly pro Vás jednotlivá místa přehledná? – stejná otázka pro obě skupiny

1. Nejprve doma když Petr procházel fotky, pak u jeskyně + řeky, v muzeu a pak na cestách po pravěkých dobách... například u vody, v lese, na ledě....
2. Byly.
3. Ano. Různá prehistorická období.
4. Já jsem nějak měla pocit, že místa se moc nemění ale, že se jen na té lodičce posouvají v časových obdobích. Časová období pro mne přehledná byla.
5. Místa byla přehledně popsána jak vlastními hrdiny příběhu, tak komentátorkou. Děj se odehrával zpočátku v současnosti (ČSSR 50. let) a poté v několika různých prehistorických dobách.
6. Snímek se odehrával v pravěké krajině, tu plné zvířat, tu ledové či skalnatě pusté. Audio popis byl chabý, představivosti moc nepomáhal.

Vyjma dotazované č. 6, která sice odpověděla, že místa byla přehledná, ale audio popis jim moc nepomáhal (v kontrastu s dotazovanou č. 5), označili ostatní přehlednost dějů příběhu filmu za velmi dobrou.

9. Objevily se ve filmu nějaké zvukové efekty, které pro Vás byly obtížně rozpoznatelné? Čemu připisujete jejich nejasnost? – stejná otázka pro obě skupiny

1. Ne, všechny zvuky jsou známé.
2. Vše bylo rozpoznatelné.
3. Vše mi bylo jasné.
4. Ne.
5. Zvuky specifické pro určitá prehistorická zvířata, většina neznámých zvuků byla ale popsána.
6. Zvukových efektů bylo plno. Vzhledem ke stáří filmů však nekvalitních, avšak rozpoznatelných.

Většina dotazovaných shledávala zvukové efekty rozpoznatelné. Dotazovaná č. 5. si nebyla jista některými prehistorickými zvířaty, což koresponduje s jejich již zmiňovaným nedostatečným popisem.

10. Shledáváte audio popis Cesty do pravěku dostačujícím? Pokud jste měli obtíže či jste nebyli s něčím spokojeni, prosím o Vaše osobní vyjádření či doporučení.

– stejná otázka pro obě skupiny

1. S popisem u tohoto filmu jsem byla spokojená. Celkově je dobrá srozumitelnost, stručné popisy situací, zbytečně nezpomalovat, aby nezanikli zvukové efekty filmu.
2. Ano, popis je dostačující.
3. Audio popis mi stačil. Bylo to srozumitelné a přehledné. Až na některé druhy zvířat.
4. Myslím, že byl kvalitní, ale nejsem si jistá, jestli zrovna film kde každých pět minut postavy říkají „jee, podívej...“ je úplně vhodný pro tento účel.
5. Audio popis situací byl dostačující, ale měla jsem problém představit si pravěká zvířata (jejich popisu by mohlo být věnováno trochu více prostoru).
6. Audio popis tohoto filmu byl málo popisný. Věřím, že tvůrci filmu vytvořili pro vidící diváky podívanou, díky níž je film dodnes známý a nezapadl. S audio popisem to byla jen nuda.

Objevily se zde již zmiňované nedostatečné popisy zvířat. Zrakově postiženým snímek *Cesta do pravěku* vyhovoval, doporučili jen nezpomalovat tempo komentátorského popisu. Dotazovaná č. 6 se již stavěla k popisu negativně.

11. Pokud jste byli s audio popisem filmu spokojeni, prosím o vyjmenování kladů tohoto audio popisu (např. momentů z filmu, které Vás zaujaly, vyjádření ke komentátorovi, celkové zpracování snímku...). – stejná otázka pro obě skupiny

1. Myslím že zpracování bylo srozumitelné. Někdy mi chyběl popis zvířat (barva, velikost...)
2. Vše je srozumitelné, jazyk koresponduje s jazykem filmu.
3. Srozumitelnost. Přehlednost. Škoda jen horší kvality původního zvuku snímku, který trochu kazil výsledný dojem.

4. Myslím, si moderátorka dobře držela meze, aby nebyla moc chladná ale na druhou stranu to zas neprožívala tak aby nebylo poznat, že je to hlas někoho kdo v tom filmu není. Celkově si myslím, že měla pěknou češtinu a kvalitní přednes.
5. Audio popis podněcuje posluchačovu fantazii, popis byl postačující, hlas komentátorky byl příjemný, celkový dojem byl velmi pozitivní. Výklad komentátorky se dobře doplňoval s dějem, který byl částečně čtením z deníku výpravy.
6. Nevím, co okomentovat kladně

Výsledný dojem z audio popisu se ukázal kladný jak u skupiny zrakově postižených, tak u skupiny vidících osob. U obou skupin se oceňovala vzájemná souhra mezi výkladem komentátorky a dějem filmu. Opět byla zmíněna podpora fantazie od dotazované č. 5.

12. Prostor pro jakékoliv osobní dojmy či myšlenky vztahující se k audio popisu

Cesty do pravěku. – stejná otázka pro obě skupiny

1. Někdy neuškodí pánský hlas :)
2. K dokreslení charakteru postav by možná přispěl občasný popis výrazů tváře apod. Ale u tohoto filmu je to v podstatě nedůležité. Myslím si, že konečnou podobu komentáře by měl vždy schválit člověk, který děj vůbec nezná a nemá jakýkoliv zrakový vjem.
3. I když mám k filmu menší výhrady, jsem rád, že jsem si ho poslechl. Rozhodně si půjčím nějaký další. S audio popisem velkou zkušenost nemám, jsem zvědav, jak mě ještě překvapí.
4. Osobně bych raději volila někoho s hlubším hlasem (muže), i vzhledem k tématu filmu mi přijde, že muž by byl vhodnější.
5. Audio popis byl pro mě velmi příjemným překvapením.
6. Tento audio popis by mohl nadchnout posluchače v 50.-60. letech. V dnešní době je otázkou zda je nudný dojem diváka vyvolán stářím filmu, naivitou zpracovaného tématu, vágním slovním popisem či vším dohromady. Ale i přes tato nelichotivá (má) hodnocení je nutno smeknout před fantazií Karla Zemana.

U poslední dotazu se dotazovaná č. 1 shodně s dotazovanou č. 4 (která tuto skutečnost zmínila již v odpovědi č. 5) přikláněly spíše ke komentářům prováděným komentátorem-mužem. Dotazovaný č. 2 poukázal na dvě významné skutečnosti, které se v odpovědích do této chvíle neobjevily. Recenzování výroby audio popisu zrakově postiženým (čímž tak potvrdil běžnou praxi, jak je prováděna v Občanském sdružení Apogeum - viz. teoretická část této práce) a v souvislosti s filmem Cesta do pravěku navrhl občasné popisy výrazů tváří, které by sloužilo k dokreslení charakterů postav. Dotazovaní č. 3 a 5 byli audio popisem příjemně překvapeni. Dotazovaná č. 6 celkově hodnotila audio popis negativně. Zdál se jí nudný a nezábavný.

8.4 Závěr šetření

Audio popis cesty do pravěku byl v konečném výsledku hodnocen oběma skupinami jako velmi příjemný, srozumitelný a přehledný (místa děje, příběh, charaktery postav, hlas komentátorky). Jako negativní nejvíce do popředí vystupovaly nedostatečné postavy prehistorických zvířat.) Většina odpovídala, že v případě televizního vysílání s audio popisem by vysílané pořady sledovala. Pouze u dotazované č. 6 převládal v některých odpovědích negativismus, pramenící z nudného dojmu jak z původního filmu, tak z audio popisu (oceňovala ale jeho přínos pro zrakově postižené).

V dotazníku se především potvrdily některé ze zásad a postupů, kterým jsem se věnovala v teoretické části bakalářské práce. Dotazovaní z řad zrakově postižených nevědomě poukázali na praxi kanadského televizního kanálu, jehož veškeré televizní programy jsou doplněny audio popisem. Zmínili se o nutnosti přístupu k procesu výroby zrakově postiženým a jejich možnost recenze výsledného filmového díla. Vidící skupina poukázala na možnost využití popisu při sledování televize (možnost vykonávat během sledování např. domácí práce). Z jejich pohledu by měl být audio popis přehledný, jasný a hlasově srozumitelný. Objevovali se komentáře týkající se pohlaví komentátora. Dvěma z dotazovaných by více vyhovoval mužský hlas.

Hlavní kritika či doporučení se vztahovaly k nedokonalému komentování jednotlivých prehistorických zvířat a možnosti o doplnění občasných komentářů tváří postav. Dvě dotazované z řad vidících byly audio popisem mile překvapeny.

Důkladné prozkoumání celkového přínosu by byl vhodný na rozsáhlejší výzkum s větším počtem dotazovaných osob, kladených otázek, různých typů žánru apod.

ZÁVĚR

Hlavním úkolem audio popisu je větší socializace osob se zrakovým postižením. Umožnit jim sledovat stejné televizní pořady, filmy, divadelní představení, výstavy a jiné kulturní akce, u kterých se objevoval menší či větší problém s vizualizací a následným pochopením dané produkce. Možnost přístupu k mediálním informacím zprostředkovaným televizí je jedním z hlavních přínosů audio popisu. V Evropě a Spojených státech amerických už je běžnou praxí vytváření audio popisu pro zrakově postižené. Česká republika, ačkoli má standardy (i když převzaté), se audio popisu věnuje pouze v rámci DVD (filmy a divadelní představení).

Legislativní úpravy, které by měly zajistit povinný audio popis na určitá procenta televizních pořadů se v praxi zatím neprojevily. Jejich plnění však pro osoby zrakově postižené představuje do budoucna velký přínos. Zároveň by se touto cestou dostal audio popis do povědomí nejen osob se zrakovým postižením, ale především by došlo k informovanosti většinové vidící společnosti. V této souvislosti bych ráda vyzdvihla a ocenila snahu Občanského sdružení Apogeu, které se zabývá audio popisem filmů a televizních seriálů pro zrakově postižené.

V rámci samotného vytváření audio popisu je dobré znát jednotlivé zásady a doporučení, která vycházejí z několikaleté praxe zahraničních tvůrců. Dobrý komentátor by měl ctít jednotlivé druhy umění a jejich žánrovou rozlišnost. Vše se poté odráží ve výsledné podobě díla.

Výsledky výzkumného šetření v praktické části bakalářské práce poukázaly na shodu s některými skutečnostmi zmiňovanými v části teoretické (televizní vysílání, proces tvorby audio popisu, uplatnění audio popisu u většinové vidící společnosti). Docházelo ke shodám v názorech dotazovaných osob zrakově postižených a osob vidících. Většina z dotazovaných hodnotila audio popis jako velmi přínosný a obohacující. Skutečností odehrávajícím se ve snímku porozuměli naprosto všichni dotazovaní.

Říká se, že žijeme ve stejné společnosti s handicapovanými, ale realita je poněkud odlišná. Nemusí to být přitom přímo zrakově postižení. Přístup k informacím, událostem a věcem, které běžní lidé považují za samozřejmé, je pro handicapovaného člověka o mnoho složitější. Audio popis jim tento přístup v mnohém zlepšuje.

SEZNAM PRAMENŮ, LITERATURY A INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

Prameny

Cesta do pravěku (režie Karel Zeman, 1955), opatřeno audio popisem Občanským sdružením Apogeum v roce 2004.

Literatura

FINKOVÁ, D., RŮŽIČKOVÁ, V., STEJSKALOVÁ, K. Úvod do speciální pedagogiky osob se zrakovým postižením. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. CD-ROM. ISBN 978-80-244-2517-7.

HAMADOVÁ, P., KVĚTOŇOVÁ, L., NOVÁKOVÁ, Z. Oftalmopedie. Texty k distančnímu vzdělávání. Brno : Paido, 2007, s. 10. ISBN 978-80-7315-159-1

KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, L. Oftalmopedie. 1. vyd. Brno: Paido, 1998, s. 18. ISBN 80-85931-58-8

Internetové zdroje

www.apogeum.info/

www.audiodescriptioncoalition.org

www.csfd.cz

www.sons.cz

AUDIO DESCRIPTION COALITION. Standards for Audio Description and Code of Professional Conduct for Describers. Dostupné z WWW: <<http://www.audiodescriptioncoalition.org/pdfregister.htm>>

BCI Guidelines. Audio Description. Dostupné z WWW: <
http://www.bai.ie/pdfs/access_ad_guidelines.pdf>

HOLEŇOVÁ, Jiřina. Filmy s audio popisem jsou již samozřejmostí [online]. [cit. 2011-10-06]. Dostupné z WWW: <
http://www.nevidomimezinami.cz/main/nevidomimezinami/Texty/Umeni/Divadlo_film/filmy_s_popisem.wiki>

INDEPENDENT TELEVISION COMMISSION. ITC Guidance on Standards for Audio Description. [online]. Dostupné z WWW: http://www.ofcom.org.uk/static/archive/itc/uploads/ITC_Guidance_On_Standards_for_Audio_Description.doc

MEREIJN, Heijden van der. Making film and television accessible to the blind and visually impaired [online]. 2009 [cit. 2011-01-03]. Dostupné z WWW: <
<http://www.audiodescriptie.com/downloads/Making%20film%20and%20television%20accessible%20to%20the%20blind%20and%20visually%20impaired%20-%20M.%20van%20der%20Heijden.pdf>>

MINISTERSTVO KULTURY ČESKÉ REPUBLIKY. Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2010/13/EU ze dne 10. března 2010 o koordinaci některých právních a správních předpisů členských států upravujících poskytování audiovizuálních mediálních služeb (směrnice o audiovizuálních službách). Dostupné z WWW: <
<http://www.mkcr.cz/cz/media-a-audiovize/rozhlasove-a-televizni-vysilani/smernice-o-audiovizualnich-medialnich-sluzbach-521/>>

MINISTERSTVO KULTURY ČESKÉ REPUBLIKY. Zákon č. 132/2010 Sb., o audiovizuálních mediálních službách na vyžádání a o změně některých zákonů. Dostupné z WWW: <
<http://www.mkcr.cz/cz/media-a-audiovize/rozhlasove-a-televizni-vysilani/audiovizualni-medialni-sluzby-na-vyzadani-64882/>>

MINISTERSTVO KULTURY ČESKÉ REPUBLIKY. Zákon č. 398/2006 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů

(autorský zákon), jak vyplývá z pozdějších změn. Dostupné z WWW: <<http://www.mkcr.cz/cz/autorske-pravo/zakon/predpisy-zakonu-7611/>>

PESCOD, D., PETRÉ, L., PORTLOCK, S., Questionnaire – The future of access to television for blind and partially sighted people in Europe. Dostupné z WWW: <<http://www.euroblind.org/working-areas/access-to-information/nr/63>>

RÓZSOVÁ, Kateřina. Stovky knižních titulů se už dočkaly zvukové podoby [online]. 2011 [cit. 2011-10-06]. Dostupné z: <http://m.rozhlas.cz/zpravy/technika/_zprava/stovky-kniznich-titulu-se-uz-dockaly-zvukove-podoby--873455>

SCHINDLER, R., PEŠÁK, M. Kdo je zrakově postižený? [online]. 2002 [cit. 2011-02-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.sons.cz/kdojezp.php>>

SNYDER, Joel. Audio description. The visual made verbal. [online]. [cit. 2011-16-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.audiodescribe.com/links/AD-The%20Visual%20Made%20Verbal.pdf>>

SOTONOVÁ, Jana. Televize začnou vysílat i pro nevidomé [online]. 2010 [cit. 2011-13-06]. Dostupné z WWW: <<http://hn.ihned.cz/c1-42472280-televize-zacnou-vysilat-i-pro-nevidome>>

VERA, Juan Francisco Lopéz. Translation Audio description Scripts: The Way Forward? [online]. 2006 [cit. 2011-01-03]. Dostupné z WWW: <http://www.euroconferences.info/proceedings/2006_Proceedings/2006_Lopez_Vera_Juan_Francisco.pdf>

WORLD BLIND UNION. World Blind Union Toolkit on providing, delivering and campaigning for audio description on television and film <http://www.worldblindunion.org/en/our-work/campaigns/Documents/WBU%20Audio%20Description%20Toolkit.doc>
Dostupné z WWW: <<http://www.worldblindunion.org/en/our-work/campaigns/Documents/WBU%20Audio%20Description%20Toolkit.doc>>

Audio popis. Filmy pro nevidomé [online]. [cit. 2011-14-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.apogeum.info/index.php?kat=6>>

Filmy pro nevidomé. [online]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Filmy_pro_nevidomé>

Klasifikace zrakového postižení podle WHO [online]. 2002 [cit. 2011-02-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.sons.cz/klasifikace.php>>

Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů - desátá revize (MKN-10), vydal Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. Dostupné z WWW: <<http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>>

Příručka audio popisu. [online]. 2002 [cit. 2011-14-06]. Dostupné z WWW: <www.sons.cz/komentovanekino/Prirucka_audio_popisu.doc>

Training. [online]. [cit. 2011-20-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.audiodescribe.com/training/>>

Voiceover. [online]. [cit. 2011-15-06]. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Voiceover>>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 – audiozáznam opatřený audio popisem filmu *Cesta do pravěku* (r. Karel Zeman, 1955) na CD

(zdroj: Občanské sdružení Apogeum)

Příloha přiložena v kapse na boku bakalářské práce

Příloha 2 – Dotazník výzkumného šetření pro osoby zrakově postižené

(zdroj: vytvořeno autorkou práce)

Příloha 3 – Dotazník výzkumného šetření pro osoby vidící

(zdroj: vytvořeno autorkou práce)

Přílohy

Příloha 2

1. Jak často si půjčujete filmy s audio popisem? Můžete uvést nějaké příklady filmů, které jste již viděli? Případně jaký žánr preferujete.
2. Sledujete i filmy bez audio popisu? (případně v jakém měřítku cca za týden)
3. Jaké jsou pro Vás osobně rozdíly ve sledování filmů s audio popisem a bez audio popisu (negativa i pozitiva)?
4. V případě zavedení audio popisu do televizního vysílání, jaký typ televizních programů by jste uvítali s audio popisem?
5. Byl Vám příjemný hlas komentátora filmu Cesta do pravěku či Vám v něčem vadil? (pokud ano, tak čeho se výhrady týkají – např. rychlost, melodie, výslovnost atd.)
6. Pokuste se ve zkratce převyprávět příběh filmu. Byli jste již s dějem dopředu obeznámeni?
7. Kolik postav se ve filmu objevilo? Byly Vám jasné jejich charaktery?
8. V jakých místech se snímek odehrával? Byly pro Vás jednotlivá místa přehledná?
9. Objevily se ve filmu nějaké zvukové efekty, které pro Vás byly obtížně rozpoznatelné? Čemu připisujete jejich nejasnost?
10. Shledáváte audio popis cesty do pravěku dostačujícím? Pokud jste měli obtíže či jste nebyli s něčím spokojeni, prosím o Vaše osobní vyjádření či doporučení.
11. Pokud jste byli s audio popisem filmu spokojeni, prosím o vyjmenování kladů tohoto audio popisu (např. momentů z filmu, které Vás zaujali, vyjádření ke komentátorovi, celkové zpracování snímku...).
12. Prostor pro jakékoliv osobní dojmy či myšlenky vztahující se k audio popisu Cesty do pravěku.

Příloha 3

1. Jak často sledujete filmy (cca v rozmezí týdne)? Jaký žánr preferujete?
2. Setkali jste se již s filmem s audio popisem?
3. Jaké jsou pro Vás osobně rozdíly ve sledování filmu s audio popisem a bez audio popisu (negativa i pozitiva – např. týkající se fantazie, omezení či výhod pro vidícího diváka)?
4. V případě zavedení audio popisu do televizního vysílání, sledovali byste pořady s audio popisem? A pokud ano, tak jaký typ programů?
5. Byl Vám příjemný hlas komentátora filmu Cesta do pravěku či Vám v něčem vadil? (pokud ano, tak čeho se výhrady týkají – např. rychlost, melodie, výslovnost atd.)
6. Pokuste se ve zkratce převyprávět příběh filmu. Byli jste již s dějem dopředu obeznámeni?
7. Kolik postav se ve filmu objevilo? Byly Vám jasné jejich charaktery?
8. V jakých místech se snímek odehrával? Byly pro Vás jednotlivá místa přehledná?
9. Objevily se ve filmu nějaké zvukové efekty, které pro Vás byly obtížně rozpoznatelné? Čemu připisujete jejich nejasnost?
10. Shledáváte audio popis cesty do pravěku dostačujícím? Pokud jste měli obtíže či jste nebyli s něčím spokojeni, prosím o Vaše osobní vyjádření či doporučení.
11. Pokud jste byli s audio popisem filmu spokojeni, prosím o vyjmenování kladů tohoto audio popisu (např. momentů z filmu, které Vás zaujaly, vyjádření ke komentátorovi, celkové zpracování snímku...).
12. Prostor pro jakékoliv osobní dojmy či myšlenky vztahující se k audio popisu Cesty do pravěku.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Tereza Říhová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Lenka Mitrychová
Rok obhajoby:	2011
Název práce:	Audio popis
Název v angličtině:	Audio description
Anotace práce:	Tato bakalářská práce se věnuje tématu audio popisu, který umožňuje osobám se zrakovým postižením lepší porozumění a přístup k informačním médiím, jednotlivým druhům umění a zábavy. Práce se zaměřuje především na osoby zrakově postižené, historii, zásady, výrobu, tvůrce a technické zajištění audio popisu. Do souvislosti s tématem se dostává i legislativa ČR. Informace jsou srovnávány v souvislosti s vývojem audio popisu v Evropě a Spojených státech amerických. Výzkumné šetření, v závěru práce, vyhodnocuje dotazníky týkající se audio popisu, které vyplnili osoby zrakově postižené a osoby vidící.
Klíčová slova:	audio popis, osoba se zrakovým postižením, komentátor, příručka, legislativa České republiky, televize, film, divadlo, muzeum, výstava, Cesta do pravěku
Anotace v angličtině:	This bachelor thesis focuses on audio description that enables visually impaired people to better understand and access information media, arts and entertainment. It is mainly concerned with visually impaired people, the history, the principles, the production, the producers and the technical background of the production of audio description. The legislation of the Czech Republic also comes to notice. The facts given are referred to the historical development of audio description in Europe and the USA. The thesis concludes with a research survey evaluating questionnaires completed by visually impaired and visually healthy people.
Klíčová slova v angličtině:	Audio description, visually impaired people, describer, guide, the legislation of the Czech Republic, television, movie, theatre, museum, exhibition, A Journey into the Primeval Times
Přílohy vázané v práci:	1. Audiozáznam opatřený audio popisem filmu Cesta do pravěku na CD, 2. Dotazník výzkumného šetření pro osoby zrakově postižené, 3. dotazník výzkumného šetření pro osoby vidící
Rozsah práce:	55 stran
Jazyk práce:	Český